अभिलेखबाट

शैक्षिक इतिहास लेखनमा उपयोगी स्रोत-सामग्री

शिक्षा अनुसन्धान समूह, मार्टिन चौतारी

परिचय

नेपालमा गैरराजनीतिक इतिहास लेखनी त्यति फस्टाएको विधा होइन । धेरै क्षेत्रको, विषयको वा पहलुको इतिहास लेखिनै बाँकी छ । शिक्षा पनि एउटा त्यस्तै क्षेत्र हो, जसको इतिहासका विविध पक्षबारे गतिलो गरी/पर्याप्त लेखिएको छैन ।

नेपालमा औपचारिक शिक्षाको इतिहास उति लामो छैन । अनि शैक्षिक इतिहास-लेखनी पनि उत्तिकै निम्छरो छ । र, यो प्राथमिकतामा परेको देखिँदैन । उदाहरणका लागि, सन् २०१६ मा नेपालको शिक्षा क्षेत्रलाई केन्द्रमा राखी विश्वका विभिन्न विश्वविद्यालयबाट गरिएका विद्यावारिधि (पीएचडी) तहका शोधग्रन्थको एक सूची तयार गरिएको थियो (हेर्नुहोस्, उप्रेती, बुढाथोकी र भट्ट सन् २०१६) । करिब १५० शोधग्रन्थहरूको सो सूची केलाउँदा शिक्षा-इतिहासलाई केन्द्रमा राखिएका अध्ययन एक हातका औँलामा गन्न सकिने थिए (वन्त सन् २०२४) ।

नेपालको शैक्षिक इतिहासबारे जे-जति लेखिएको छ, त्यसको एउटा ठुलो हिस्सा राज्य-केन्द्रित छ भन्न सकिन्छ ।[1] अर्थात्, नेपाली राज्यले तर्जुमा गरेका/अपनाएका नीति-नियम, दिएका आदेश, गरेका नियुक्ति, इत्यादि यस्ता शैक्षिक इतिहासको केन्द्रमा राखिएको पाइन्छ । स्कूल स्थापनाका आदेश, शैक्षिक पाठ्यक्रम, शिक्षक-कर्मचारीहरूको तलबमान, सरुवा-बढुवा आदिबारे पनि तिनमा सामान्य चर्चा गरिएको पाइन्छ ।

तर, खास गरी स्थानीय तवरमा स्थानीयहरूकै सक्रियतामा स्थापित विभिन्न शैक्षिक केन्द्रहरूबारे यथेष्ट लेखिएको छैन । नेपालको शैक्षिक इतिहास केलाउँदा सरकारीभन्दा ज्यादा स्थानीय अभियन्ताहरूको सक्रियता बढी महत्त्वपूर्ण देखिन्छ । यी अभियन्ताहरूले किन, कसरी, कसका लागि विद्यालयहरू स्थापना गरे ? उनीहरूको भिजन/मिशन के

[1] उदाहरणका लागि हेर्नुहोस्, अधिकारी (सन् २०२१), गौतम (सन् २००४), शर्मा (२०५७, २०६२) ।

थियो ? आफ्ना सन्ततिलाई शिक्षा प्रदान गर्ने मात्र उद्देश्य थियो कि, त्यस्ता प्रयासको पछाडि "राजनीति" पनि लुकेको थियो ? शिक्षालयहरूको सञ्चालन/व्यवस्थापनमा को-को संलग्न थिए, र तिनको सञ्चालन/व्यवस्थापन तौरतरिका (मोडालिटी) के-कस्तो थियो ? तिनमा पढ्ने-पढाउनेहरू को-को थिए ? पाठ्यपुस्तकहरू के-कस्ता पढाइन्थे ? यी र यीजस्तै थुप्रै प्रश्नको जवाफ हामीसँग खासै छैन, जसको उत्तरले हाम्रो शैक्षिक इतिहास समुन्नत हुन्छ ।

खास गरी प्राथमिक चरणको शैक्षिक विस्तारमा संलग्न धेरै सामाजिक अभियन्ताहरू अब जीवित नरहेकाले शैक्षिक इतिहास लेखनी सहज छैन । त्यसमाथि शैक्षिक अभियानसँग सम्बद्ध विभिन्न खाले ऐतिहासिक सामग्रीहरूको व्यवस्थित अभिलेख पनि हामीकहाँ छैन, जुन शैक्षिक इतिहास लेखनीका लागि अर्को प्रमुख बाधक हो । तथापि, कतिपय स्रोत-सामग्री अद्यापि उपलब्ध हुनसक्छन्, जसको उपयोग गर्दै शैक्षिक इतिहासमा काम गर्न सकिन्छ । यो आलेखमा नेपालभित्र उपलब्ध विभिन्न खाले लिखित र अन्य प्रकृतिका स्रोत-सामग्रीहरूको वर्गीकरण गरिएको छ, ताकि शैक्षिक इतिहास लेख्न चाहनेले आफ्ना अनुसन्धान क्रममा त्यस्ता सामग्रीहरूको सङ्ग्रह र उपयोग गर्न सकून् ।

शिक्षासम्बन्धी सरकारी नीति-नियम

शिक्षासम्बन्धी राज्यका नियम-कानून (इश्तिहार, सवाल-सनद-रुक्का, नियमावली, आदेश/निर्देशिका, परिपत्र, आदि) शैक्षिक इतिहास लेखनका लागि महत्त्वपूर्ण स्रोत हुन् । शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्नेबारे राज्यका निकाय विशेष गरी शिक्षा मन्त्रालय, विभाग, शिक्षा निर्देशनालय वा जिल्ला शिक्षा कार्यालय आदिले विद्यालयलाई गरेका परिपत्र एवम् चिठ्ठी-पत्रले नेपालको शैक्षिक "गभर्नेन्स" का विभिन्न पक्ष बुझ्न सहयोग गर्छ । शिक्षाको प्रशासनिक इतिहास लेख्नका लागि या प्रशासनिक पाटा बुझ्नका लागि यस्ता दस्तावेज उपयोगी हुन्छन् । उदाहरणका लागि हामीले यहाँ तीन सरकारी दस्तावेज प्रस्तुत गरेका छौँ । पहिलो दस्तावेज हो—१९९६ सालको शिक्षासम्बन्धी इश्तिहार (तस्बिर १) । तात्कालिक राणा प्रधानमन्त्री जुद्ध शमशेरको पालामा जारी यो इश्तिहारले नेपालमा स्थानीय तवरबाट स्कूल स्थापना के-कसरी गर्न सकिन्छ र के-के पूर्वसर्तहरू परिपालना गर्न जरुरी छ भन्ने बताउँछ । त्यसबाहेक, यसले विद्यालय सञ्चालक समिति, शिक्षकको नियुक्तिका साथै पाठ्य-सामग्री/-पुस्तक के पढाउने सोसमेत बताउँछ । दोस्रो दस्तावेज २००५ सालको हो । यति बेला नेपालका विभिन्न क्षेत्रका व्यक्तिहरूले आफ्नो इलाकामा स्कूल खोलीपाऊँ भनी तात्कालिक सरकारसँग लेखापढी गरेका थिए । यस्ता अनुरोधपत्र पाठकपत्रका रूपमा *गोरखापत्र*मा समेत यथेष्ट छापिएका थिए । जनमानसबाट अनुरोधपत्रहरू आउन थालेपछि तात्कालिक शिक्षा विभाग (डिपार्टमेन्ट अफ पब्लिक इन्स्ट्रक्शन्स) का

प्रमुख मृगेन्द्र शमशेरले नेपाल शिक्षामा एउटा आदेशपत्र प्रकाशन गरी स्कूल स्थापना गर्ने पूर्वसर्तहरू उल्लेख गरेका थिए (तस्बिर २) । नेपालमा आधार शिक्षा २००४ सालपछि प्रारम्भ भएको थियो । त्यस्ता आधार स्कूललाई सरकारले बिदासम्बन्धी दिएको आदेशबारे तस्बिर ३ ले जानकारी दिन्छ ।

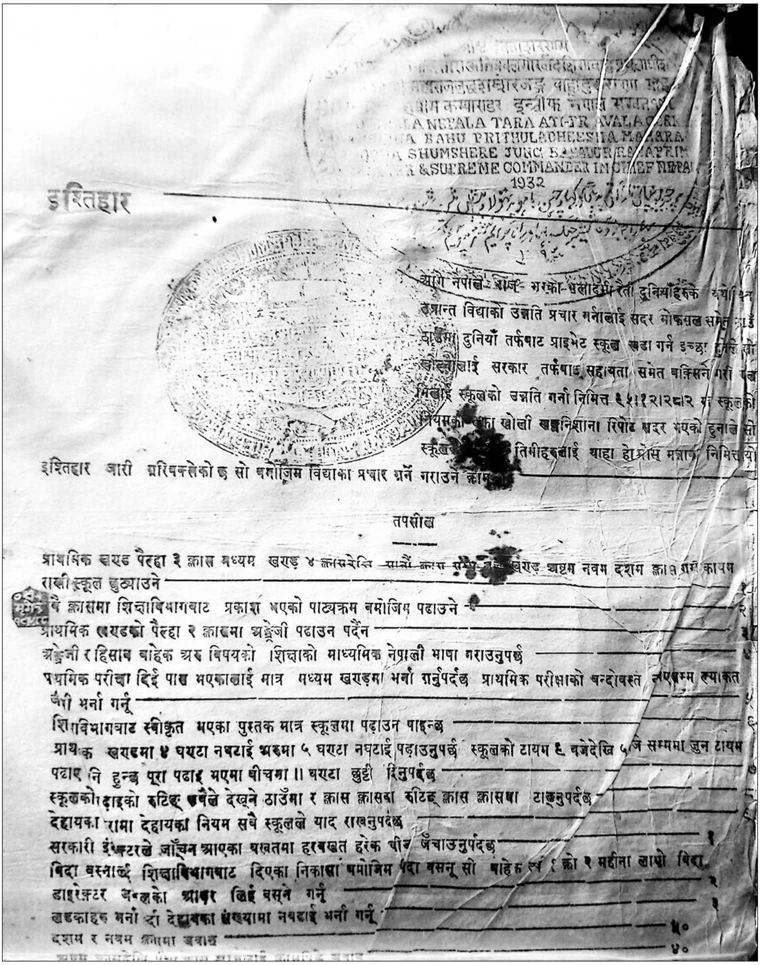
A NEPALA TARA ATI-PR AVALA
BAHU PRITHULADHEESHA MAHARA
SHUMSHERE JUNG BAHADUR RANA PRIM
& SUPREME COMMANDER IN CHIEF NEPAL
1932

इश्तिहार

आगे नेपाल ... भएको ... दुनियाँहरुके ...
उप्रान्त विद्याको उन्नति प्रचार गर्नालाई सदर मोफसल समेत ...
ठाउँमा दुनियाँ तर्फबाट प्राइभेट स्कूल खडा गर्ने इच्छा ...
खोल्नालाई सरकार तर्फबाट सहायता समेत बक्सिने गरी ...
मिलाई स्कूलको उन्नति गर्ना निमित्त ... स्कूलको
नियमको ... खोली ... रिपोर्ट सदर भएको हुनाले सो
स्कूल ... तिमीहरुलाई थाहा होस् ... निमित्त यो
इश्तिहार जारी गरिबक्सेको छ सो बमोजिम विद्याका प्रचार गर्ने गराउने काम ...

तपसील

प्राथमिक खण्ड पैल्हा ३ क्लास मध्यम खण्ड ४ क्लासदेखि ... खण्ड अष्टम नवम दशम क्ला... कायम राखी स्कूल खुल्याउने — १
... क्लासमा शिक्षाविभागबाट प्रकाश भएको पाठ्यक्रम बमोजिम पढाउने — २
प्राथमिक खण्डको पैल्हा २ क्लासमा अङ्ग्रेजी पढाउन पर्दैन — ३
अङ्ग्रेजी र हिसाब बाहेक अरु बिषयको शिक्षाको माध्यमिक नेपाली भाषा गराउनुपर्छ —
प्रथमिक परीक्षा दिई पास भएकालाई मात्र मध्यम खण्डमा भर्ना गर्नुपर्दछ प्राथमिक परीक्षाको बन्दोबस्त ... जाँची भर्ना गर्नू —
शिक्षाविभागबाट स्वीकृत भएका पुस्तक मात्र स्कूलमा पढाउन पाइन्छ —
प्राथमिक खण्डमा ४ घण्टा नघटाई अरुमा ५ घण्टा नघटाई पढाउनुपर्छ स्कूलको टायम ६ बजेदेखि ५ ... सम्ममा जुन टायम पढाए नि हुन्छ पूरा पढाइ भएमा बीचमा ॥ घण्टा छुट्टी दिनुपर्दछ —
स्कूलको ... रुटिन सबैले देख्ने ठाउँमा र क्लास क्लासमा रुटिन क्लास क्लासमा टाँस्नुपर्दछ —
देहायका ... देहायका नियम सबै स्कूलले याद राख्नुपर्दछ — १
सरकारी इंस्पेक्टरले जाँच्न आएका बखतमा हरबखत हरेक चीज जँचाउनुपर्दछ
बिदा बस्नालाई शिक्षाविभागबाट दिएका निकासा बमोजिम बिदा बस्नू सो बाहेक ... को २ महीना ... बिदा — २
डाइरेक्टर ... को आडर लिई बस्ने गर्नू — ३
... भर्ना ... देहायका संख्यामा नघटाई भर्ना गर्नू — ५०
दशम र नवम ... — ४०

तस्बिर १ : १९९६ सालमा राज्यले जारी गरेको शिक्षासम्बन्धी इस्तिहार (सौजन्य : बुद्ध पद्म माध्यमिक विद्यालय, कपिलवस्तु, २०८२) ।

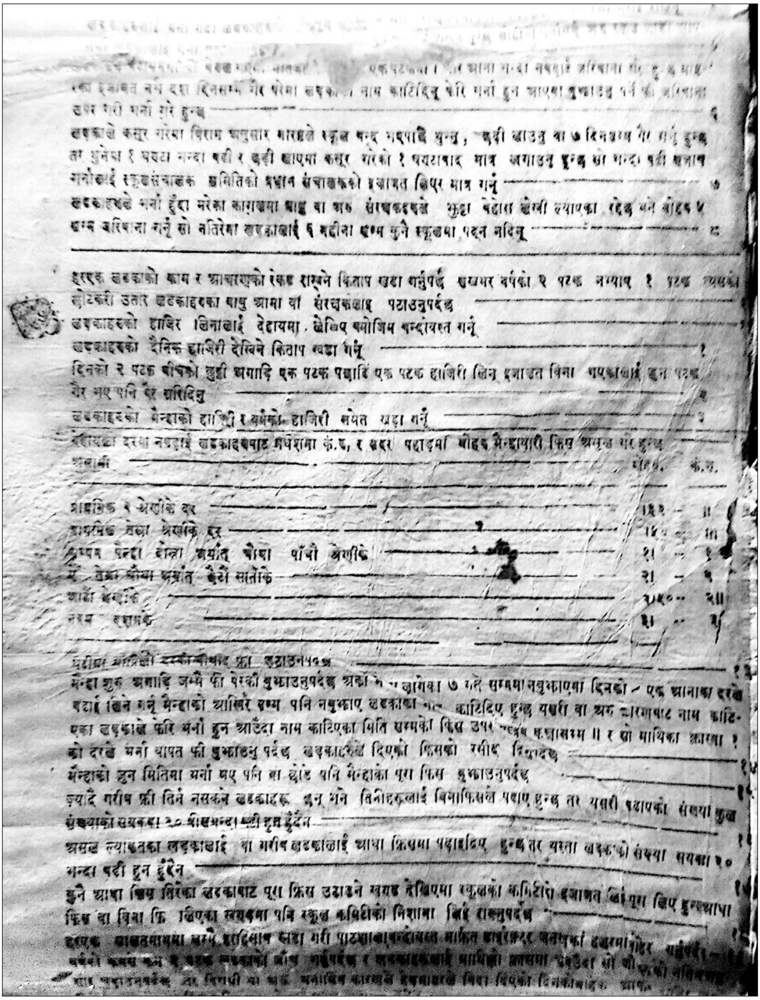

[illegible] नाम काटिदिनु फेरि भर्ना हुन आएमा [illegible] जरिवाना उपर गरी भर्ना गरे हुन्छ ६

लडकाले कसूर गरेमा नियम अनुसार मारहले स्कूल बन्द भएपछि [illegible] ७ दिनसम्म [illegible] गर्नु हुन्छ तर [illegible] १ घण्टा भन्दा बढी र कसूर गरेको १ घण्टाबाद मात्र [illegible] भन्दा बढी सजाय गर्नाकाई स्कूलसंचालक समितिको प्रधान संचालकको इजाजत लिएर मात्र गर्नू ७

लडकाहरूले भर्ना हुँदा भरेका कागजमा बाबु वा अरू संरक्षकहरूले झुट्टा बेहोरा लेखी ल्याएका रहेछ भने [illegible] जरिवाना गर्नू सो नतिरेमा लडकालाई ६ महीना सम्म कुनै स्कूलमा पढ्न नदिनू ८

हरएक लडकाको काम र आचरणको रेकर्ड राख्ने किताप खडा गर्नुपर्दछ [illegible] वर्षको २ पटक [illegible] १ पटक [illegible] उतार लडकाहरूका बाबु आमा वा संरक्षकलाई पठाउनुपर्दछ

लडकाहरूको हाजिर लिनालाई देहायमा लेखिए बमोजिम बन्दोबस्त गर्नू

लडकाहरूको दैनिक हाजिरी देखिने किताप खडा गर्नू १

दिनको २ पटक बीचको छुट्टी अगाडि एक पटक पछाडि एक पटक हाजिरी लिनू इजाजत विना [illegible] पटक गैर भए पनि [illegible] २

लडकाहरूको महिनाको हाजिरी र वर्षको हाजिरी समेत खडा गर्नू ३

[illegible] लडकाहरूबाट [illegible] रु. ८, र [illegible] महिनावारी फिस [illegible]

[illegible]	[illegible]	रु. [illegible]
प्राथमिक १ श्रेणीके दर	१[illegible]	॥
प्राथमिक [illegible] श्रेणीके दर	१[illegible]	॥।
[illegible] चौथा पाँचौ श्रेणीके	२।	१
[illegible] छैटौं सातौंके	२।	१
आठौं श्रेणीके	[illegible]	२॥
[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible] १३

महिनाको शुरू [illegible] फी [illegible] बुझाउनुपर्दछ [illegible] ७ गतेसम्ममा नबुझाएमा दिनको [illegible] एक आनाका दरले [illegible] महिनाको आखिर सम्म पनि नबुझाए लडकाको नाम काटिदिए हुन्छ यसरी वा अरू कारणबाट नाम काटिएका लडकाले फेरि भर्ना हुन आउँदा नाम काटिएका मिति सम्मको फिस उपर [illegible] र यो माथिका [illegible] को दरले भर्ना बापत फी बुझाउनु पर्दछ लडकाहरूले दिएको फिसको रसीद दिनुपर्दछ १४

महिनाको जुन मितिमा भर्ना भए पनि वा छोडे पनि महिनाको पुरा फिस बुझाउनुपर्दछ १५

ज्यादै गरीब फी तिर्न नसक्ने लडकाहरू छन् भने तिनीहरूलाई बिनाफिसको पढाए हुन्छ तर यसरी पढाएको संख्या कुल संख्याको सयकडा २० भन्दा बढी हुन हुँदैन १६

असल [illegible] लडकालाई वा गरीब लडकालाई आधा फिसमा पढाइदिए हुन्छ तर यस्ता लडकाको संख्या सयका १० भन्दा बढी हुन हुँदैन १७

कुनै आधा फिस तिर्ने लडकाबाट पुरा फिस उठाउने [illegible] देखिएमा स्कूलको कमिटीको इजाजत लिई पुरा लिए हुन्छ आधा फिस वा बिना फि [illegible] सयकडामा पनि स्कूल कमिटीको निगरानी राख्नुपर्दछ [illegible]

[illegible]

तस्बिर १ को बाँकी अंश ।

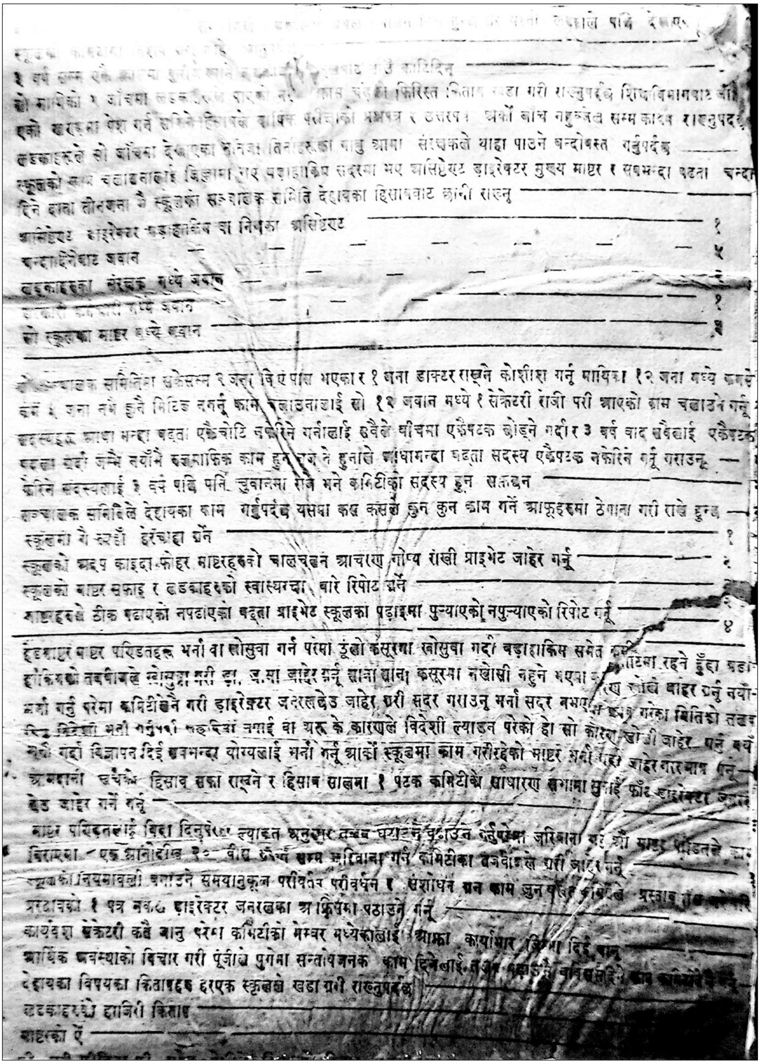
[illegible] पछि देखाए
[illegible] काइदा [illegible]
१ वर्ष [illegible] [illegible] पाउँ कायदिन्नु
सो मासिको १ आँचमा लडका [illegible] [illegible] फिरिस्त किताब खडा गरी राख्नुपर्दछ शिक्षाविभागबाट [illegible]
एको [illegible] पेश गर्ने [illegible] हिसाबले वार्षिक परीक्षाको प्रश्नपत्र र उत्तरपत्र अर्को जाँच नहुन्जेल सम्म कायम राख्नुपर्दछ
लडकाहरूले सो जाँचमा देखाएका [illegible] तिनीहरूका बाबु आमा संरक्षकले थाहा पाउने बन्दोबस्त गर्नुपर्दछ
स्कूलको [illegible] चलाउनालाई जिल्लामा [illegible] बडाहाकिम सदरमा भए आसिष्टेण्ट डाइरेक्टर मुख्य माष्टर र सबभन्दा बढता चन्दा
दिने दाता तीनजना नै स्कूलको सञ्चालक समिति देहायका हिसाबबाट छानी राख्नु
आसिष्टेण्ट डाइरेक्टर बडाहाकिम वा निजका आसिष्टेण्ट — १
चन्दा दिनेबाट जवान — ५
लडकाहरूका संरक्षक मध्ये जवान — [illegible]
[illegible] मध्ये जवान — १
सो स्कूलका माष्टर मध्ये जवान — ३
[illegible] सञ्चालक समितिमा सकेसम्म २ जना बि.ए. पास भएका र १ जना डाक्टर राख्ने कोशीश गर्नु मासिक १२ जना मध्ये [illegible]
[illegible] जना [illegible] मिटिङ नगर्नु काम चलाउनालाई सो १२ जवान मध्ये १ सेक्रेटरी राजी परी आएको काम चलाउने गर्नु
[illegible] भन्दा बढता एकैचोटि नफेरिने गर्नालाई [illegible] बीचमा एकैपटक छोड्ने गर्दा र ३ वर्ष बाद सबैलाई एकैपटक
[illegible] तर्याँ [illegible] काम हुन [illegible] हुनाले आधामन्दा बढता सदस्य एकैपटक नफेरिने गर्नु गराउनु —
फेरिने सदस्यलाई [illegible] वर्ष पछि पनि चुनावमा रोजे भने कमिटीको सदस्य हुन सक्छन —
सञ्चालक समितिले देहायका काम गर्नुपर्दछ यसमा कसले कसले कुन कुन काम गर्ने आफूहरूमा ठेगाना गरी राखे हुन्छ —
स्कूलमा [illegible] हेरचाह गर्ने — १
स्कूलको [illegible] काइदा फोहर माष्टरहरूको चालचलन आचरण गोप्य राखी प्राइभेट जाहेर गर्नु — २
स्कूलको बाहर सफाइ र लडकाहरूको स्वास्थ्यरक्षा बारे रिपोट गर्ने — ३
माष्टरहरूले ठीक पढाएको नपढाएको बढता प्राइभेट स्कूलका पढाइमा पुर्‍याएको नपुर्‍याएको रिपोट गर्नु — ४
हेडमाष्टर माष्टर पण्डितहरू भर्ना वा खोसुवा गर्ने परेमा ठूलो कसूरमा खोसुवा गर्दा बडाहाकिम समेत [illegible] रहने हुँदा बडा
हाकिमको तर्फबाट खोसुवा गरी डा. [illegible] जाहेर गर्नु [illegible] कसूरमा नखोसी नहुने भएमा [illegible] बाहर गर्नु नयाँ
भर्ना गर्नु परेमा कमिटीबाट [illegible] गरी डाइरेक्टर जनरललेड जाहेर गरी सदर गराउनु भर्ना सदर नभए [illegible] गरेका मितिको तलब
[illegible] भर्ना गर्नुपर्दा [illegible] वा अरू के कारणले विदेशी ल्याउन परेको हो सो कारण खोली जाहेर गर्नु नयाँ
भर्ना गर्दा विज्ञापन दिई सबभन्दा योग्यलाई भर्ना गर्नु अर्को स्कूलमा काम गरीरहेको माष्टर भर्ना गर्दा जाहेर गरेर मात्र [illegible]
आम्दानी खर्चको हिसाब [illegible] राख्ने र हिसाब सालमा १ पटक कमिटीको साधारण सभामा सुनाई [illegible] डाइरेक्टर जनरल
लेड जाहेर गर्ने गर्नु —
माष्टर पण्डितलाई बिदा दिनुपरेमा ल्याकत अनुसार तलब घटाउने बढाउने गर्नुपरेमा जरिवाना [illegible] माष्टर पण्डितले [illegible]
[illegible] एक आनीदेखि [illegible] सम्म जरिवाना गर्ने कमिटीका [illegible] गरी जाहेर गर्नु —
स्कूलको नियमावली बनाउने समयानुकूल परीवर्तन परीवर्धन र संशोधन [illegible] काम [illegible] प्रस्ताव [illegible]
[illegible] १ प्रत्र [illegible] डाइरेक्टर जनरलका अफिसमा पठाउने गर्नु —
कार्यवश सेक्रेटरी कतै जानु परेमा कमिटीको मेम्बर मध्येकालाई आफ्नो कार्यभार जिम्मा दिई जानु —
आर्थिक अवस्थाको विचार गरी पूँजीले पुगेमा सन्तोषजनक काम दिनेलाई [illegible]
देहायका विषयका किताबहरू हरएक स्कूलले खडा गरी राख्नुपर्दछ —
लडकाहरूको हाजिरी किताब —
माष्टरको [illegible] —

तस्बिर १ को बाँकी अंश ।

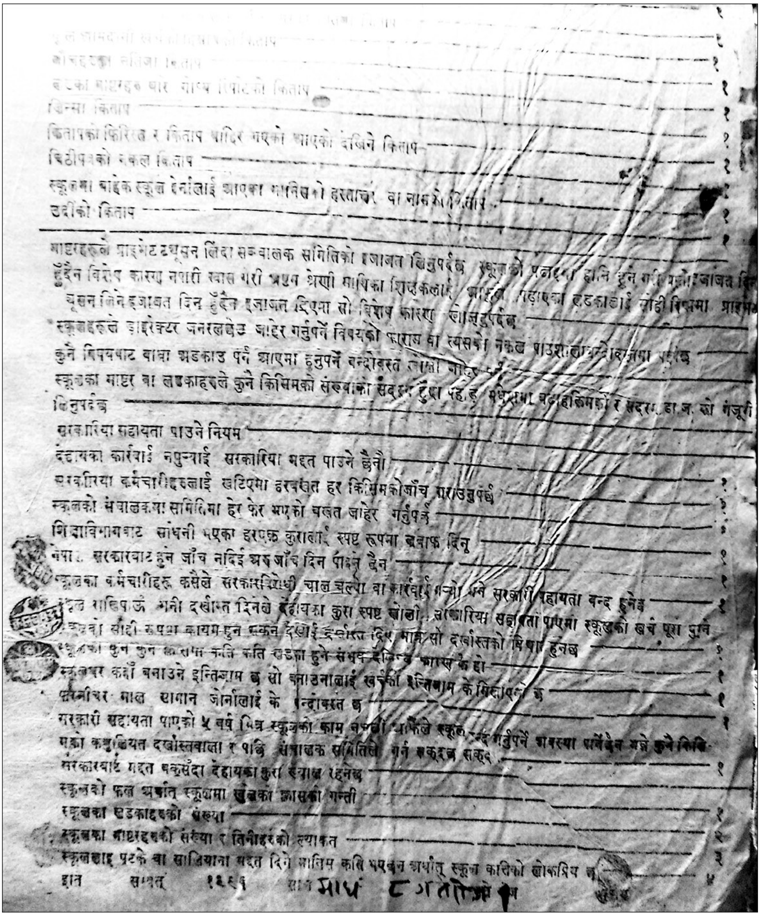

[illegible] किताप — १
[illegible] आमदानी खर्चको हिसाबको किताब — १
जाँचहरूका नतिजा किताप — १
[illegible]का माष्टरहरू बारे गोप्य रिपोर्टको किताप — १
जिन्सी किताप — १
किताबको फिरिस्त र किताप बाहिर गएको आएको देखिने किताप — १
चिठीपत्रको नकल किताप — १
स्कूलमा बाहेक स्कूल हेर्नेलाई आएका मानिसको हस्ताक्षर वा नामको किताप — १
उदीको किताप — १

माष्टरहरूले प्राइभेट ट्यूसन लिंदा सञ्चालक समितिको इजाजत लिनुपर्दछ स्कूलको पढाइमा हानि हुने गरी [illegible] इजाजत दिन हुँदैन विशेष कारण नपरी खास गरी प्रथम श्रेणी माथिका शिक्षकलाई माष्टरले पढाएका लडकालाई त्यही विषयमा प्राइभेट ट्यूसन लिने इजाजत दिन हुँदैन इजाजत दिएमा सो विशेष कारण खोल्नुपर्दछ —
स्कूलहरूले डाइरेक्टर जनरलबेउ जाहेर गर्नुपर्ने विषयको [illegible] वा त्यसको नकल पाउशाला [illegible] पर्दछ —
कुनै विषयबाट बाधा अडकाउ पर्न आएमा हुनुपर्ने बन्दोबस्त [illegible] जाहेर [illegible] —
स्कूलका माष्टर वा लडकाहरूले कुनै किसिमको संस्थाको सदस्य हुदा [illegible] मधेसमा बडाहाकिमको र सदर हा.ज. को मंजुरी लिनुपर्दछ —
सरकारिया सहायता पाउने नियम —
देहायका कारवाई नपुर्‍याई सरकारिया मद्दत पाउने छैनौ —
सरकारिया कर्मचारीहरूलाई खटिएमा हरवखत हर किसिमको जाँच गराउनुपर्छ — १
स्कूलको संचालक सामितिमा हेर फेर भएको बखत जाहेर गर्नुपर्ने — १
शिक्षाविभागबाट सोधनी भएका हरएक कुरालाई स्पष्ट रूपमा जवाफ दिनु — १
नेपाल सरकारबाट हुने जाँच नदिई अरू जाँच दिन पाइने छैन — १
स्कूलका कर्मचारीहरू कसैले सरकारविरोधी चाल चलेमा वा कारवाई गरेमा भने सरकारी सहायता बन्द हुनेछ — १
[illegible] पाऊँ भनी दर्खास्त दिनेले देहायका कुरा स्पष्ट खोली सरकारिया सहायता पाएमा स्कूलको खर्च पूरा पुग्ने [illegible] कायम हुन सकने देखाई दर्खास्त दिए मात्र सो दर्खास्तको विचार हुनेछ — १
स्कूलका कुन कुन क्लासमा कति कति लडका हुने संभव [illegible] के हो — १
स्कूलघर कहाँ बनाउने इन्तिजाम छ सो बनाउनालाई खर्चको इन्तिजाम के गिराएको छ — १
फर्नीचर माल सामान जोर्नालाई के बन्दोबस्त छ — १
सरकारी सहायता पाएको ५ वर्ष भित्र स्कूलको काम नगरी [illegible] स्कूल बन्द गर्नुपर्ने अवस्था पर्नेछैन भन्ने कुनै किसिमको कबुलियत दर्खास्तवाला र पछि संचालक समितिले गर्न सकदछ सक्दैन — १
सरकारबाट मद्दत मागदा देहायका कुरा ख्याल रहनेछ —
स्कूलको फल अर्थात् स्कूलमा खोलेका क्लासको गन्ती — १
स्कूलका लडकाहरूको संख्या — १
स्कूलका माष्टरहरूको संख्या र तिनीहरूको लयाकत — २
स्कूललाई पटके वा सालियाना मद्दत दिने मानिस कति भएकन अर्थात् स्कूल कतिको लोकप्रिय छ — ३
इति सम्वत् १९९६ साल माघ ८ गते रोज [illegible]

तस्बिर १ को बाँकी अंश ।

शिक्षा–विभागका श्री डा. ज. साहेबबाट स्कूल राखि पाउँ भनी

दर्खास्त चढाउनेलाई बक्सेको सूचना;—

२००४ सालको वैधानिक ऐनमा शिक्षा अनिवार्य गराउने सरकारको उद्देश्यअनुसारको ठाउँमा नयाँ स्कूल राखिपाउँ भनी दर्खास्त चढाएमा पढाइ र इलम सिकाइ दुनियाँ उन्नत गराउन सरकारबाट तपसीलबमोजिम बन्दोबस्त गरिबक्सने भएको छ ।

तपसील

१. दर्खास्त पर्न आएको ठाउँमा शिक्षाको आग्रह कत्तिको छ भन्ने सरजमीन बडाहाकिम बुझ्नुपर्ने बुझी आसपासका रैती दुनियाँका लडकालाई पाहिक पर्ने ठाउँमा स्कूल खोल्न स्वीकृति–पत्र बक्सने छ !

२. आधुनिक नयाँ किसिमको पढाइबाट इलम र शिक्षा चाँड़ो सिकून् भन्नाका लागि त्यहाँ जान चाहने सकेसम्म स्थानीय मास्टरलाई आधार–शिक्षा–छात्रवासमा राखी तालिमी–केन्द्रमा

३. स्कूललाई चाहिने जिन्सी मालसामान मसलन्द चन्दाबाट नपुगेमा मनासिबमाफिकको थप बक्सने ; बेन्च, डेस्क, इत्यादि फर्निचरको लागि पाहिक पर्ने ठाउँको सरकारी जंगलबाट मनासिबमाफिकको निकासा बक्सने ।

४. स्कूलका सबै मास्टर र विशेष गरी तालिम पाएका मास्टरको तलबलाई त्यहाँ उठेको चन्दाबाट नपुगे त्यसउपर मनासिबमाफिक थप बक्सने ।

५. पढाइ राम्रो भए नभएको इन्स्पेक्टरहरूद्वारा जाँच गराई उचित प्रबन्ध गराउने।

६. स्कूल घर बनाउन नाप नक्सा र लाग्ने खर्चमा उठेको चन्दाउपर मनासिबमाफिक थप बक्सने ।

सरकारबाट यी सबै कारबाई गरिबक्सी नियमित शिक्षा फैलाइबक्सने उद्देश्य सफल गर्न स्कूल खुलेको वा खुल्ने भएको जग्गा यो रैतीदुनियाले निम्नलिखितबमोजिमका कुरामा सहयोग दिनुपर्छ ।

१. पहिलो कक्षामा ३० जनामा नघटाई पछि सालबसाली खुल्दै गएको हरेक क्लासमा साला खाला २५ लड़कामा नघटाई भर्ना गरिदिने । कुनै वर्ष यो अंकभन्दा पनि कम लडका भर्ना भएमा सो जग्गामा शिक्षाको दिलचस्पी नभएको बुझिने हुनाले अर्को वर्षको खर्च दुनियाले नै चन्दाबाट चलाउन पर्नेछ ।

२. स्कूलघर बनाउन बालकलाई खेलकूद गर्न र रोजगार खेतीपाती र अरू विषयमा तालिम दिलाउन खेत पाखो गरी जम्मा २० रोपनी जति जग्गा पहाडखंडमा र तराईतर्फ पक्की ३ बिगाहा जग्गा सकभर रैकर छुट्याइदिनुपर्छ । सो जग्गाको मोल बक्सनुपर्ने भएमा मनासिबमाफिक सरकारबाट बक्सनेछ ।

३. स्कूलघर नबनेसम्म कुनै घर भाडामा वा कुनै खाली पाटीपौवा मिलाइदिने ।

४. स्कूलघर बनाउन चन्दाबाट मद्दत गर्ने ।

५. दर्खास्तबमोजिम निकासा बक्सेका स्कूल राख्ने र दिगो गराउने काममा सबैले सहयोग वा ह्वारगुहार गर्ने ।

यी माथिका कुराहरूमा मन्जूर गर्नेहरूले सबै कुरा स्पष्ट खुलाई श्री डा. ज. प. इ. का हजूरमा त्यस ठाउँका ४, ५ जना भलादमीको समेत सही गराई दर्खास्त चढाउनुपर्छ।

तस्बिर २ : स्कूल खोल्न पाऊँ भनी दर्खास्त चढाउनेलाई तात्कालिक शिक्षा विभागको सूचना (स्रोत : नेपाल शिक्षा २००५) ।

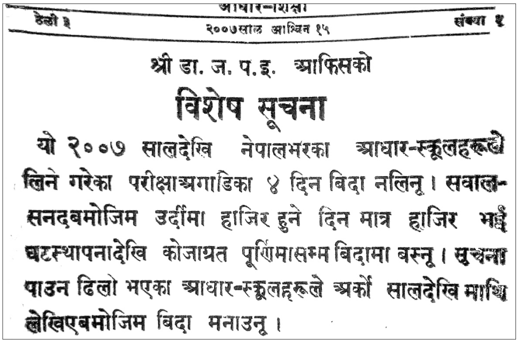
आधार-शिक्षा

ठेली १ | २००७साल आश्विन १५ | संख्या १

श्री डा. ज. प. इ. आफिसको

विशेष सूचना

यो २००७ सालदेखि नेपालभरका आधार-स्कूलहरूले लिने गरेका परीक्षाअगाडिका ४ दिन बिदा नलिनू। सवाल-सनदबमोजिम उर्दीमा हाजिर हुने दिन मात्र हाजिर भई घटस्थापनादेखि कोजाग्रत पूर्णिमासम्म बिदामा बस्नू। सूचना पाउन ढिलो भएका आधार-स्कूलहरूले अर्को सालदेखि माथि लेखिएबमोजिम बिदा मनाउनू।

तस्बिर ३ : आधार स्कूलको बिदासम्बन्धी सरकारी सूचना (स्रोत : नेपाल शिक्षा २००७)।

शिक्षालयहरूको सञ्चालन खर्च (आय-व्यय) सम्बन्धी लिखत

नेपालमा भएका शैक्षिक संस्थाहरूमध्ये अधिकांशको स्थापना स्थानीय समुदायको पहल र सहयोगमा भएको हो । आफ्ना र आफ्ना समुदायका बालबालिकाको शिक्षा-दीक्षाका लागि समाजका सचेत नागरिक वर्ग आपसमा सङ्गठित भई विद्यालय, कलेज, पुस्तकालय आदिको स्थापनाको पहल गरेको पाइन्छ । कतिपय यस्ता संस्था पर्ती/ऐलानी चउर/पाटन/जग्गामा बनाइए पनि थुप्रै अरू शिक्षालयहरूको स्थापनाका लागि स्थानीयहरूले आफ्ना भूमि दान दिए । विद्यालय सञ्चालन खर्च धान्न कतिपयले थुप्रै जग्गाजमिन उपलब्ध गराए । विद्यालयको भवनलगायत अन्य पूर्वाधार निर्माणका लागि समुदायबाट धेरथोर चन्दा उठाइयो । साथै, विद्यालयका भवन बनाउन स्थानीय श्रमदानको पनि प्रयोग गरियो ।

नेपालको शैक्षिक इतिहास लेखनमा विद्यालय र विभिन्न व्यक्ति/परिवारबीच जग्गा-जमिन एवम् दान-दातव्यबारे भएका लिखत एवम् सम्झौता अर्का प्रकृतिका सहयोगी सामग्री हुन् । विद्यालयका लागि भूमि दान दिने परिवार र विद्यालयबीच भएका लिखत एवम् सम्झौताको अध्ययनबाट समुदायको शैक्षिक विस्तारमा विभिन्न व्यक्ति/परिवारको योगदानलाई बुझ्न सहयोग हुन्छ । हामीले यहाँ चार ओटा त्यस्ता सामग्री (लिखत) प्रस्तुत गरेका छौँ, जसले विद्यालय सञ्चालनमा स्थानीय सहयोगलाई दर्शाउँछ । पहिलो लिखतमा जमिनदार देवीप्रसाद उप्रेतीले इलामको करफोक विद्यालय सञ्चालनका लागि भनेर झापाको आफ्नो जमिन दान दिएका छन् (तस्बिर ४) । दोस्रो लिखत डाब्जोङ (दाप्चा) स्थित भाषा पाठशालाका गुरुको तलब/खान्की स्थानीय समुदायले बेहोर्ने भनी गरेको सहमतिपत्र हो (तस्बिर ५) । विद्यालय सञ्चालनको अर्को प्रमुख स्रोत विद्यार्थीहरूबाट

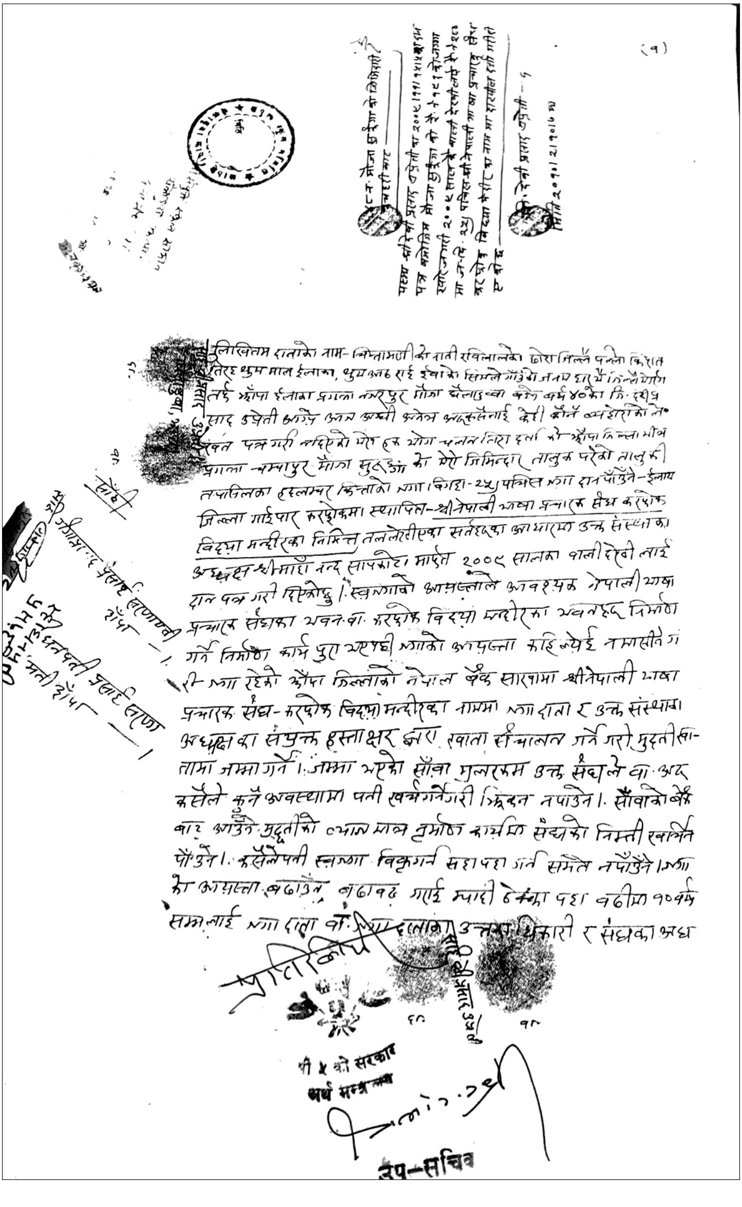

तस्बिर ४ : देवीप्रसाद उप्रेतीले इलामको करफोक विद्या मन्दिरलाई २००९ सालमा झापाको करिब २५ विघा जमिन दान दिएको लिखत (सौजन्य : देवीप्रसाद उप्रेती परिवार, २०८२) ।

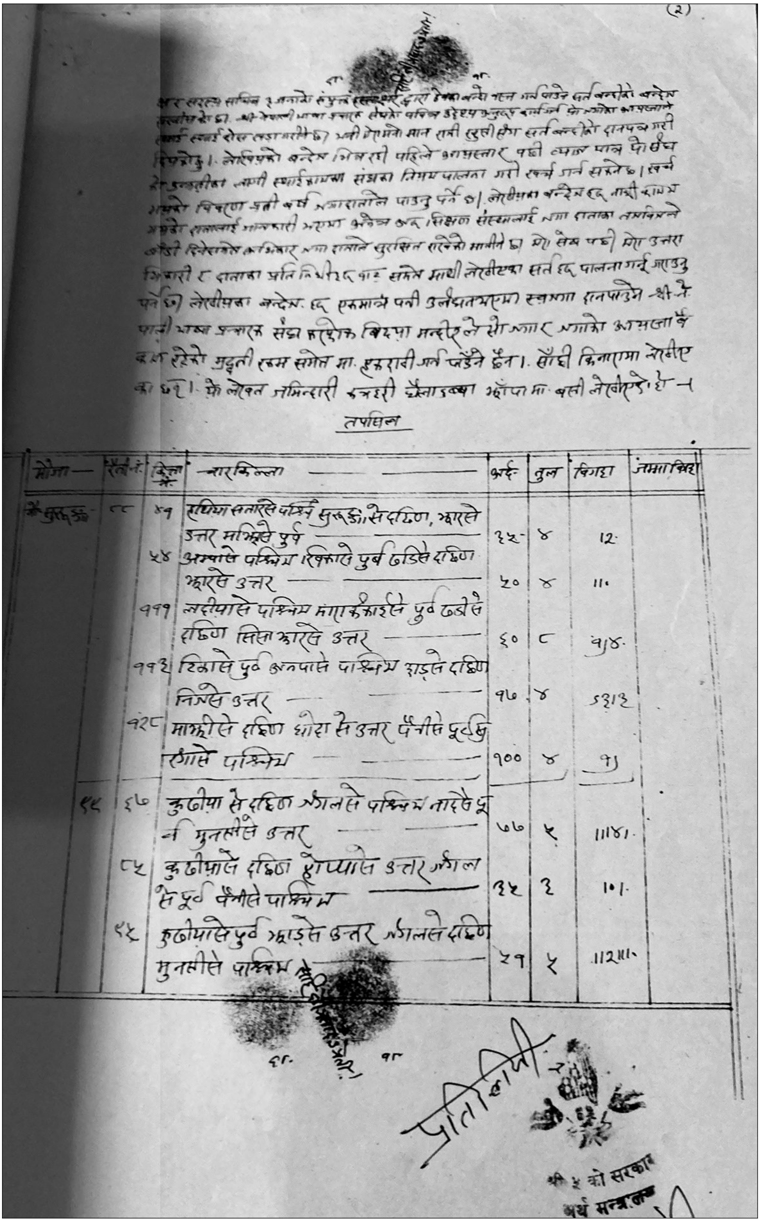

तपसिल

मौजा	रैती नं.	कित्ता नं.	चारकिल्ला	अंक	तुल	बिगहा	जमाबिरी
मौ. सुरुङ्गा	८८	४१	हथिया सतारसे पश्चिम सुरुङ्गासे दक्षिण, झारसे उत्तर मझिसे पुर्व	३५	४	१२·	
		५४	अम्पासे पश्चिम रिक्कासे पुर्ब ढडिसे दक्षिण झारसे उत्तर	५०	४	११·	
		१११	नदीपासे पश्चिम मगार्कझाईसे पुर्व ढडीसे दक्षिण सिसाझारसे उत्तर	६०	८	१।४·	
		११३	रिक्कासे पुर्व जनपासे पश्चिम झाड़से दक्षिण निमसे उत्तर	१६	४	ऽ३।३	
		१२८	माझीसे दक्षिण धोरासे उत्तर पैंनीसे पुर्व डिगासे पश्चिम	१००	४	१।	
	९९	६७	कुढीयासे दक्षिण जंगलसे पश्चिम नारदैपूर्व मुनसीसे उत्तर	७७	५	।।।४।·	
		८५	कुढीयासे दक्षिण धोप्पासे उत्तर जंगलसे पूर्व पैंनीसे पश्चिम	३५	३	१०।·	
		९६	कुढीयासे पुर्व झाड़से उत्तर जंगलसे दक्षिण मुनसीसे पश्चिम	५१	५	।१२।।।·	

प्रतिलिपि

श्री ५ को सरकार
अर्थ मन्त्रालय

तस्बिर ४ को बाँकी अंश ।

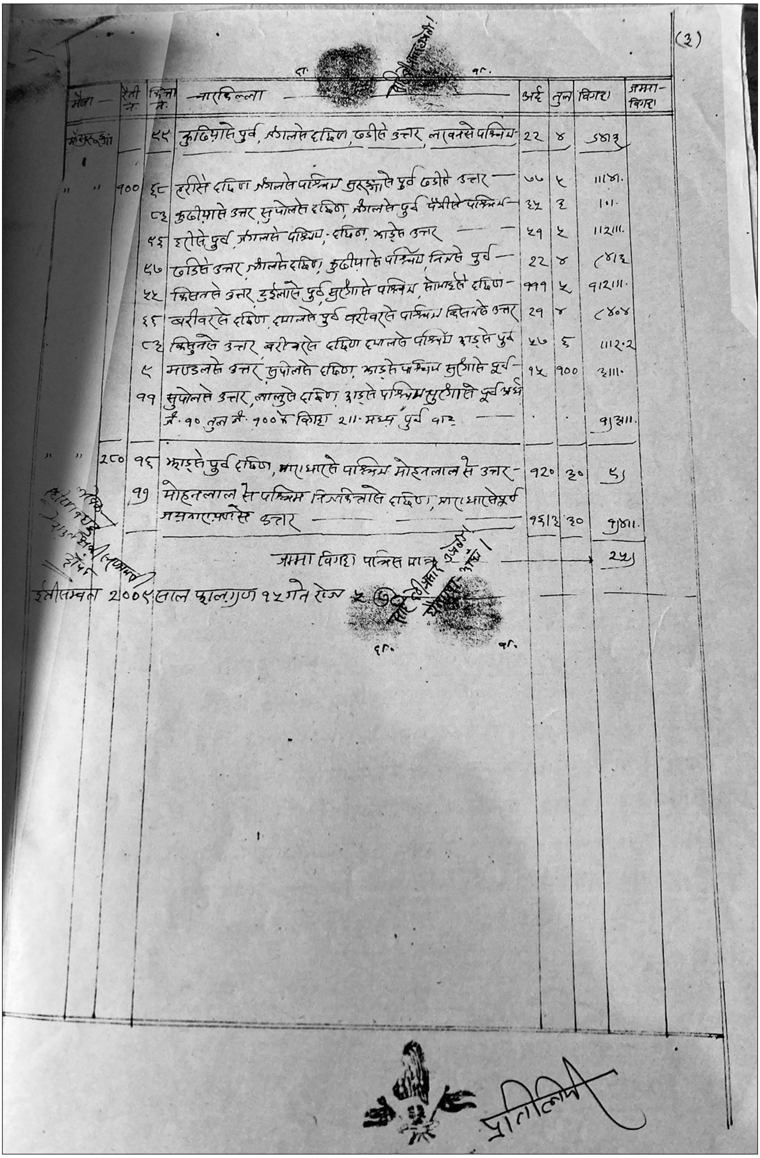

(३)

मौजा	रैती नं.	कित्ता नं.	चारकिल्ला	अर्द	तुल	बिगहा	जमा बिगहा
मोसरूआं		९९	कुढियासे पुर्व, जंगलसे दक्षिण, ढडीसे उत्तर, लावनसे पश्चिम	22	४	ऽ।।३	
"	" १००	६८	हरिसे दक्षिण जंगलसे पश्चिम सुरूआसे पुर्व ढडीसे उत्तर	७६	५	।।।४।.	
		८३	कुढीयासे उत्तर सुपोलसे दक्षिण, जंगलसे पुर्व पंचीसे पश्चिम	३५	३	।०।.	
		९३	इतोसे पुर्व, जंगलसे पश्चिम, दक्षिण, झाडेसे उत्तर	५१	५	।।२।।।.	
		९७	ढडिसे उत्तर, जंगलसे दक्षिण, कुढीयासे पश्चिम, निमसे पुर्व	22	४	८४।३	
		५५	किसनसे उत्तर, दुईलासे पुर्व, मुठोसे पश्चिम, सोमाइसे दक्षिण	१११	५	१।२।।।.	
		३६	बरीवरसे दक्षिण, रमालसे पुर्व, बरीवरसे पश्चिम, किसनसे उत्तर	२१	४	८४०४	
		८३	किसुनसे उत्तर, बरीवरसे दक्षिण, रमालसे पश्चिम, झाडेसे पुर्व	५७	६	।।।२.२	
		९	मण्डलसे उत्तर, सुपोलसे दक्षिण, झाडेसे पश्चिम, मुठोसे पुर्व	१५	१००	३।।।.	
		११	सुपोलसे उत्तर, लालुसे दक्षिण, झाडेसे पश्चिम, मुठोसे पुर्व अर्द नं. १० तुल नं. १०० के बिगहा २।।. मध्य पुर्व भाग	.	.	१।३।।।.	
"	" २८०	१६	झाडेसे पुर्व दक्षिण, मालधासे पश्चिम, मोहनलालसे उत्तर	१२०	३०	५।	
		१७	मोहनलाल से पश्चिम, निरकितसे दक्षिण, मालधासे पूर्व जमुनाप्रसादसे उत्तर	१६।३	३०	१।४।।.	
			जम्मा बिगहा पच्चिस मात्र			२५।	

इतीसम्वत २००९ साल फाल्गुण १५ गते रोज ५

प्रतिलिपि

तस्बिर ४ को बाँकी अंश ।

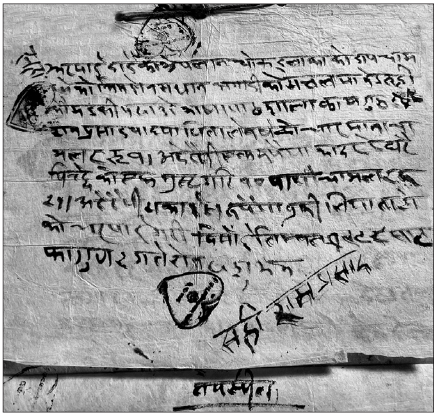

तस्बिर ५ : डाब्जोङस्थित भाषा पाठशालाका गुरु र स्थानीय भद्र-भलाद्मीबीच फागुन २, १९९९ मा भएको भाषा पाठशाला सञ्चालनसम्बन्धी सहमति (सौजन्य : दाप्चा मावि, दाप्चा, २०८०) ।

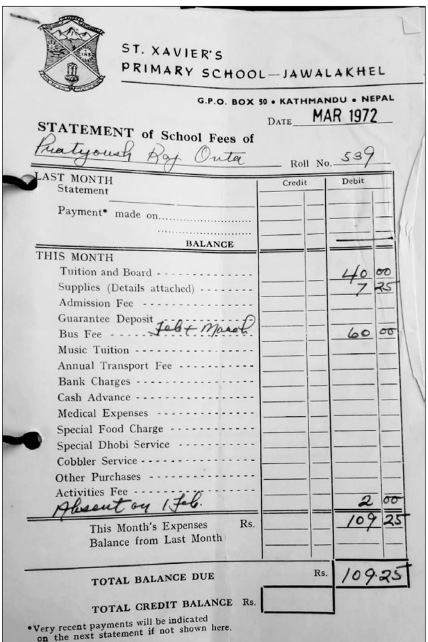

ST. XAVIER'S
PRIMARY SCHOOL—JAWALAKHEL

G.P.O. BOX 50 • KATHMANDU • NEPAL

DATE MAR 1972

STATEMENT of School Fees of Pratyoush Raj Onta Roll No. 539

	Credit		Debit	
LAST MONTH Statement				
Payment* made on........................				
....				
BALANCE				
THIS MONTH				
Tuition and Board			40	00
Supplies (Details attached)			7	25
Admission Fee				
Guarantee Deposit				
Bus Fee Feb + March			60	00
Music Tuition				
Annual Transport Fee				
Bank Charges				
Cash Advance				
Medical Expenses				
Special Food Charge				
Special Dhobi Service				
Cobbler Service				
Other Purchases				
Activities Fee				
Absent on 1 Feb.			2	00
This Month's Expenses Rs.			109	25
Balance from Last Month				

TOTAL BALANCE DUE Rs. 109.25

TOTAL CREDIT BALANCE Rs.

•Very recent payments will be indicated on the next statement if not shown here.

RED ink indicates credit items;
BLACK ink indicates debit items.

तस्बिर ६ : सेन्ट जेभियर्स प्राइमरी स्कूल, जाउलाखेलले एक विद्यार्थीलाई मार्च, १९७२ मा पठाएको मासिक शुल्कको रसिद (सौजन्य : प्रत्यूष वन्त, २०८२) ।

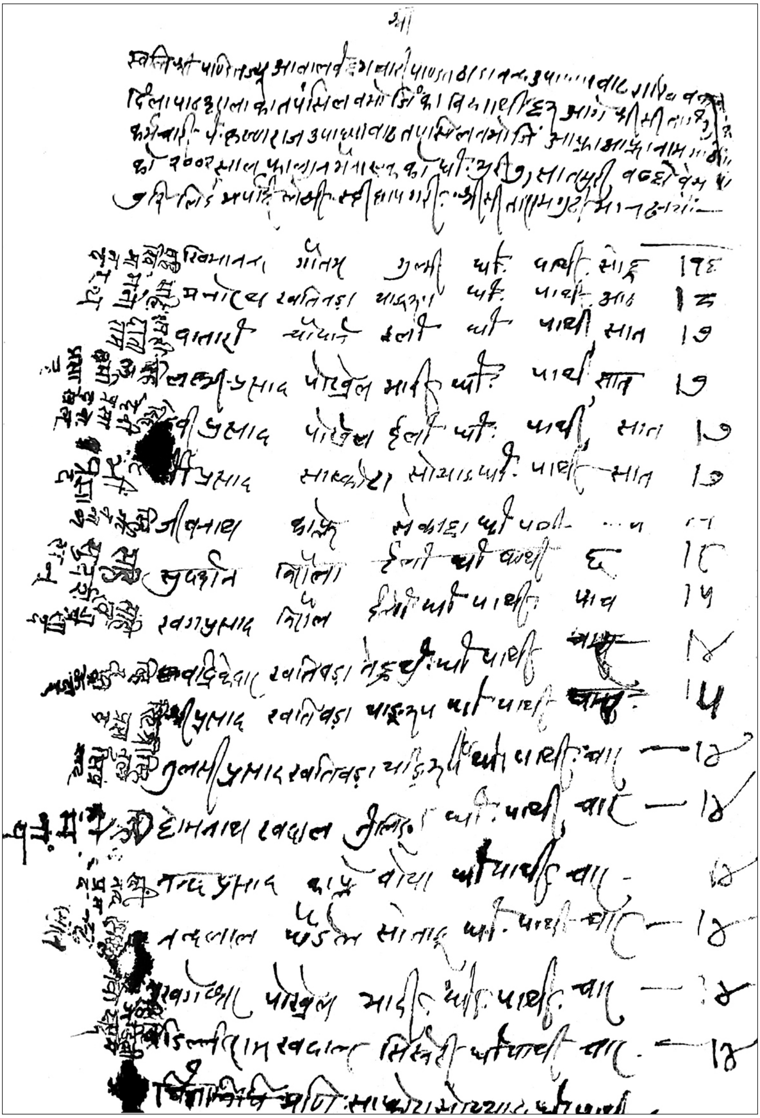

तस्बिर ७ : वि.सं. २००२ मा धान लिई विद्यार्थीले भरपाई गरिदिएको कागज (सौजन्य : सेमन्तराज अधिकारी, विराटनगर, २०८१) ।

मणिलेक उमावि कॉडा मेलौली बैतडी

पाप्ती र भुक्तानी खाता

२०७३ श्रावण १ गते देखि २०७४ आसार मसान्त सम्म

पाप्ती	रकम	भुक्तानी	रकम
सुरू मौज्दात		पूँजीगत खर्च	
नगद	५७८,३०५.००	निर्माण खर्च	७६६,९६८.००
बैंक		मर्मत तथा सम्भार	१३४,९९२.००
चालु हि.नं. २८६	८७७,६०६.८९	पाठ्यपुस्तक खरीद	३५६,५१४.००
चालु हि.नं. १२५४	६००,००९.३०	कम्प्युटर खरीद	७,०६०.००
मुददती खाता	१,८५०,०००.००	शैक्षिक सामग्री खरीद	३८,१८९.००
		प्राविधिक सामग्री खरीद	४२,०८९.००
निकासा रकम		सोलार खरीद	१३०,०००.००
त.भ.निकासा	१०,९१७,४१२.००	टेन्ट तथा माईक खरिद	३२,१९१.००
निपापु निकासा	३१९,९७७.९१	कार्पेट तथा कपडा खरिद	७,९५०.००
छात्रवृती निकासा	१२५,३००.००	सिलेण्डर खरिद	४,५००.००
पिसिएफ निकासा	४९५,०००.००		
व्यवस्थापन निकासा	३७०,४००.००	कार्यालय सञ्चालन खर्च	
पाविधिक निकासा		त.भ.	१२,३९२,६००.००
राष्टपति रनिङशील्ड पुरस्कार	१०,०००.००	क.स.कोष	१,२३२,५१५.००
उमाशिप निकासा		ना.ल.को	४९,६००.००
निर्माण निकासा		आयकर	८५,१७६.००
OJT निकासा		पोशाक भत्ता	८२,५००.००
मुद्दति फिर्ता		मसलन्द	७१,८०६.००
परीक्षा खर्च निकासा	१४४,०९०.००	विज्ञापन तथा सञ्चार	२१,८५०.००
		खानेपानी	८००.००
आन्तरीक आम्दानी		परीक्षा खर्च	३७२,५९५.००
शुल्क पाप्ती	३,१९३,९८५.००	वार्षिकोत्सव खर्च	८१,१२७.००
ओभभावकहरू वाट सहयोग	१९२,४७५.००	खेल सामग्री तथा खर्च	१०१,७४९.००
परीक्षा शुल्क	२७३,३७०.००	विद्यार्थी दर्ताशुल्क	१२३,०००.००
दर्ता शुल्क	१२९,९००.००	विद्यार्थी परीक्षा शुल्क	३९०,२०५.००
		छात्रबृती	१४४,२५०.००
अन्य आम्दानी		वैंक करकट्टी	११,९२९.०३
गाविस अनुदान	२७३,४३७.००	ले.प. खर्च	
हॉल भाडा	२,५००.००	OJT खर्च	
घासको मोल	३,५००.००	मणि स्मरिका	७९,५००.००
फोटोकापी	३,२०५.००	स्वागत सत्कार खर्च	९,६२०.००
मुददति ब्याज	७९,५२६.८५	विविध खर्च	५,०७५.००
खेलकुद पुरस्कार			
व्यक्तिगत चन्दा	४४,९०७.००	अन्तिम मौज्दात	
		नगद	८१६,०३७.००
		बैंक	
		चालु हि.नं. २८६	५०९,५५२.८०
		चालु हि.नं. १२५४	३२,९६७.१२
		मुददती खाता	२,३५०,०००.००
	२०,४८४,९०६.९५		२०,४८४,९०६.९५

लेखापाल अध्यक्ष प्रधानाध्यापक

तस्बिर ८ : मणिलेक माध्यमिक विद्यालय, बैतडीको आय-व्यय (सौजन्य : मणिलेक माध्यमिक विद्यालय) ।

उठाइने मासिक शुल्क हो । यहाँ हामीले एउटा विद्यालयले आफ्ना विद्यार्थीबाट विभिन्न शीर्षकमा लिने शुल्कबापत दिने रसिद प्रस्तुत गरेका छौँ (तस्बिर ६) । नेपालका कतिपय विद्यालय—खास गरी गुरकुलीय परम्परामा चलेका—ले विद्यार्थीबाट शुल्क उठाउने भन्दा पनि तिनलाई खाने-बस्ने व्यवस्था गरेको पाइन्छ । हामीले यहाँ भोजपुरस्थित दिङ्ला पाठशालाका विद्यार्थीलाई विद्यालयले भोजनका निम्ति धान उपलब्ध गराएको भरपाई प्रस्तुत गरेका छौँ (तस्बिर ७; काफ्ले र खतिवडा २०८३ पनि हेर्नुहोस्) । पछिल्लो समय सबै सार्वजनिक विद्यालयहरूले आफ्नो आय-व्ययको लेखापरीक्षण गराउनुपर्ने व्यवस्था छ । यस्तो लेखापरीक्षण गरिएको डकुमेन्टले विद्यालयको आय-व्ययका स्रोतबारे जानकारी दिन्छ (तस्बिर ८) ।

विद्यालयमा सङ्ग्रृहीत अभिलेखहरू

विभिन्न शिक्षण संस्थामा विद्यालयसम्बन्धी विविध कागजातहरू सङ्ग्रह गरेर राखिएको हुन्छ । विद्यालय सञ्चालनका लागि सरकारी स्वीकृति पत्र, प्रधानाध्यापक, शिक्षक र कर्मचारीहरूको नियुक्तिपत्र वा सरुवा-बढुवा-खोसुवा पत्र, विद्यार्थी/शिक्षकको हाजिरी पुस्तिका, निर्णय पुस्तिका, शिक्षक-कर्मचारी आवश्यकतासम्बन्धी विज्ञापन, विद्यालयले आयोजना गरेका विभिन्न कार्यक्रमबारे तयार गरिएका प्रतिवेदन, आगन्तुक पुस्तिका, आदि सामग्री कतिपय विद्यालयले व्यवस्थित रूपमा र कतिपयले अव्यवस्थित रूपमा राखेको पाइन्छ । शिक्षा-इतिहास लेखनमा यी सामग्री महत्त्वपूर्ण स्रोत-सामग्री बन्छन् ।

विद्यालयमा सङ्ग्रृहीत शिक्षक/विद्यार्थीको हाजिरी पुस्तिका हेरेर विद्यालय वरिपरिको समुदायबाट पहिलो पटक विद्यालय जाने जातीय समूह कुन थियो ? विद्यालय खुलेको कति समयपछि महिला विद्यार्थी सो विद्यालयमा भर्ना भएका थिए ? दलित एवम् जनजाति समुदायका विद्यार्थी विद्यालय खुलेको कति समयपछि सो विद्यालयमा भर्ना भएका थिए ? विद्यालयमा पढाउने शिक्षक को र कहाँका थिए ? आदिजस्ता प्रश्नको उत्तर विद्यालयमा सङ्ग्रृहीत अभिलेखबाट खोज्न सकिन्छ । विभिन्न कामका सिलसिलामा विद्यालय भ्रमण गर्दा विभिन्न व्यक्तिले विद्यालयको आगन्तुक पुस्तिकामा लेखेका विवरण (मन्तव्य) आदिले तत्तत् विद्यालयको इतिहास मात्र उजागर गर्दैनन् कि त्यसले निश्चित कालखण्ड र भू-भागको शैक्षिक वस्तु स्थितिको झलकसमेत दिन्छन् । निश्चित कालखण्ड र समाजको शैक्षिक इतिहास लेख्नका लागि समेत यी उत्तिकै महत्त्वपूर्ण स्रोत-सामग्री हुन् ।

हामीले यहाँ विभिन्न विद्यालयमा सङ्गृहीत पाँच ओटा त्यस्ता सामग्री पस्केका छौँ । यीमध्ये पहिलो लिखत धरानको हाईस्कूलको सञ्चालक समितिले दीर्घराज कोइराला (जो पछि गएर शिक्षा सचिव भए) लाई हेडमास्टरमा नियुक्त गर्ने निर्णय हो (तस्बिर ९) । दोस्रो लिखत पनि धरान स्कूलसम्बन्धित छ । विराटनगरस्थित आदर्श

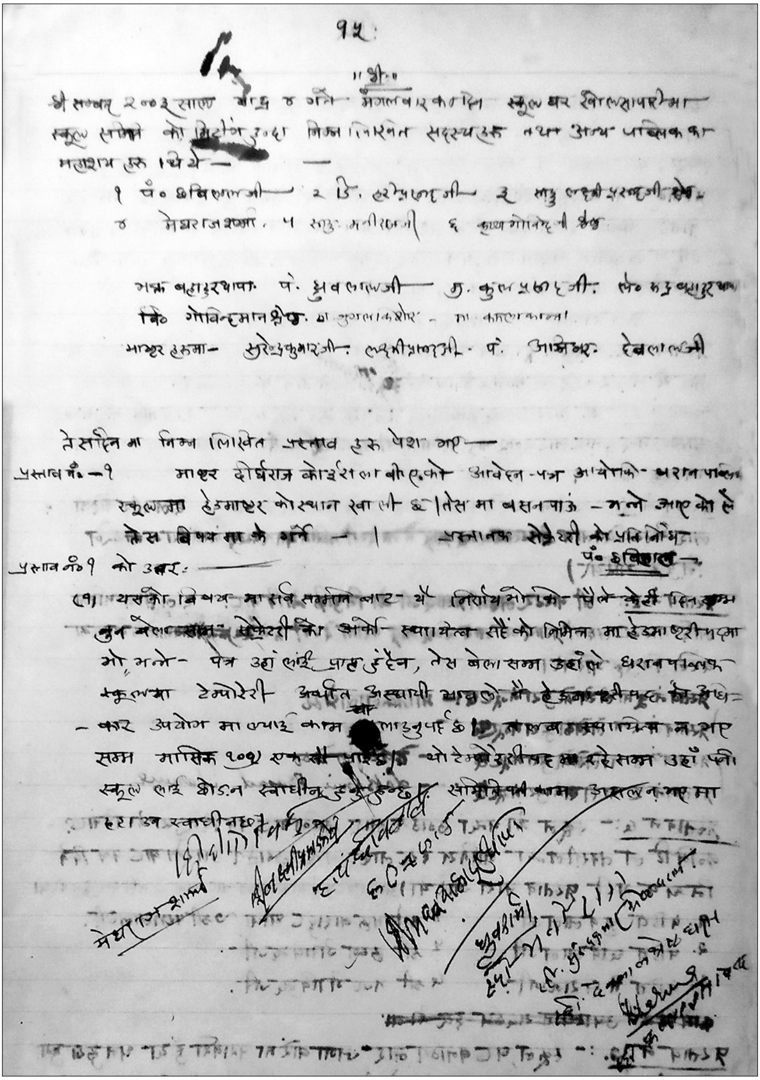

१५:

॥ श्री ॥

श्री सम्वत् २००३ साल भाद्र ४ गते मंगलबार का दिन स्कूल घर [illegible] मा स्कूल समिति को मिटींग हुंदा निम्न लिखित सदस्य हरु तथा अन्य पब्लिक का महाशय हरु थिये —

१ पं० छविलालजी २ डि. [illegible]जी ३ साहु लक्ष्मीप्रसादजी श्रेष्ठ
४ मेघराज शर्मा. ५ साहु [illegible]जी ६ कृष्णगोविन्द श्रेष्ठ

[illegible] बहादुर थापा. पं. ध्रुवलालजी ज्यू. कुलप्रसाद जी. [illegible] बहादुर थापा
[illegible] गोविन्दमान श्रेष्ठ. [illegible] जुगलकिशोर – [illegible]

मास्टर हरुमा – सुरेन्द्रकुमारजी. लक्ष्मीप्रसादजी. पं. [illegible] देवलालजी

तेस दिन मा निम्न लिखित प्रस्ताव हरु पेश भए —

प्रस्ताव नं. – १ मास्टर दीर्घराज कोइराला बी.ए. को आवेदन-पत्र आयो कि धरान पब्लिक स्कूल मा हेडमास्टर को स्थान खाली छ । तेस मा बसन पाऊं – भन्ने आए को ले तेस विषय मा के गर्ने – । प्रस्तावक सेक्रेटरी को प्रतिनिधि
पं० छविलाल –

प्रस्ताव नं० १ को उत्तर:

(१) यसको विषय मा सर्व सम्मति ले यो निर्णय भयो कि [illegible] जुन बेला सम्म सेक्रेटरी को अर्को स्थायी [illegible] को निमित्त मा हेडमास्टरी पद मा भो भन्ने पत्र उहां लाई प्राप्त हुंदैन, तेस बेला सम्म उहांले धरान पब्लिक स्कूल मा टेम्पोरेरी अर्थात अस्थायी [illegible] हेडमास्टरी पद को अधिकार प्रयोग मा ल्याई काम चलाउनु पर्द छ । [illegible] सम्म मासिक २०) एक सौ [illegible] यो टेम्पोरेरी पद मा रहे सम्म उहाँ पनि स्कूल लाई छोडन स्वाधीन हुनु हुन्छ । समिति [illegible] [illegible] स्वाधीन छ ।

[illegible signatures] मेघराज शर्मा [illegible]

तस्बिर ९ : भदौ ४, २००३ सालमा पब्लिक हाई स्कूल, धरानको सञ्चालक समितिले दीर्घराज कोइरालालाई स्कूलको हेडमास्टर नियुक्त गरेको निर्णय (सौजन्य : सुरेश कुमार शर्मा, २०८१) ।

स्कूलसँग धरान स्कूलले शिक्षक-कर्मचारीको सेवा-सुविधासन्बन्धी विवरण उपलब्ध गराई दिन अनुरोध गरेको चिठ्ठी यहाँ प्रस्तुत छ (तस्बिर १०) । यहाँ प्रस्तुत अर्को सामग्री विराटनगरको आदर्श स्कूलको विद्यार्थी अभिलेख हो (तस्बिर ११) । चौथो अभिलेख दशरथचन्द माध्यमिक विद्यालयको निर्णय पुस्तिका (माइन्युट) हो (तस्बिर १२) । र पाँचौं बैतडी, मेलौलीस्थित मणिलेक माध्यमिक विद्यालयमा रहेको आगन्तुक पुस्तिका (तस्बिर १३) को एउटा पाना हो ।

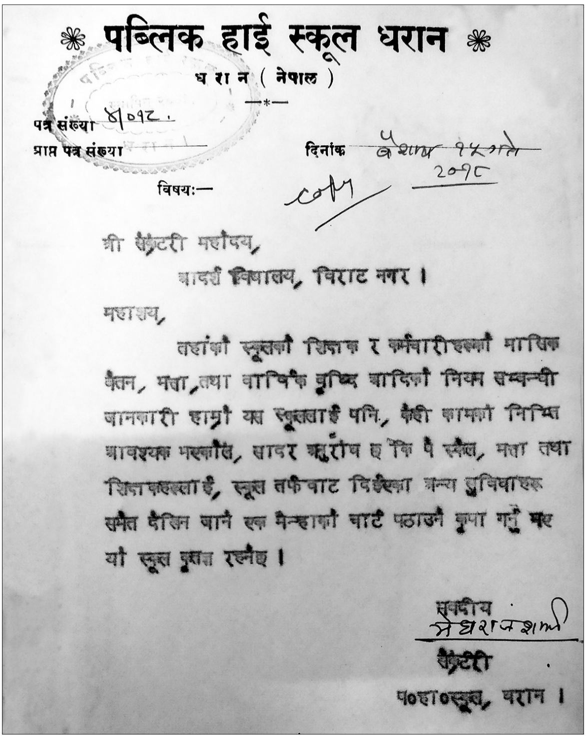

पब्लिक हाई स्कूल धरान

धरान (नेपाल)

पत्र संख्या ४।०१८।

प्राप्त पत्र संख्या

दिनांक वैशाख १५ गते २०१८

विषयः—

copy

श्री सेक्रेटरी महोदय,

आदर्श विद्यालय, विराट नगर ।

महाशय,

तहाँको स्कूलको शिक्षक र कर्मचारीहरूको मासिक वेतन, भत्ता, तथा वार्षिक वृध्दि आदिको नियम सम्बन्धी जानकारी हाम्रो यस स्कूललाई पनि, कुनै कामको निम्ति आवश्यक भएकोले, सादर अनुरोध छ कि पै स्केल, भत्ता तथा शिक्षकहरूलाई, स्कूल तर्फबाट दिईएका अन्य सुविधाहरू समेत देखिन जाने एक मैन्हाको चार्ट पठाउने कृपा गर्नु भए यो स्कूल कृतज्ञ रहनेछ ।

भवदीय

मेघराज शर्मा

सेक्रेटरी

प०हा०स्कूल, धरान ।

तस्बिर १० : स्कूलका शिक्षक कर्मचारीको सेवा सुविधासम्बन्धी विवरण उपलब्ध गराउन वैशाख १५, २०१८ मा पब्लिक हाई स्कूल, धरानले आदर्श विद्यालय, विराटनगरलाई लेखेको अनुरोध पत्र (सौजन्य : सुरेश कुमार शर्मा, २०८१) ।

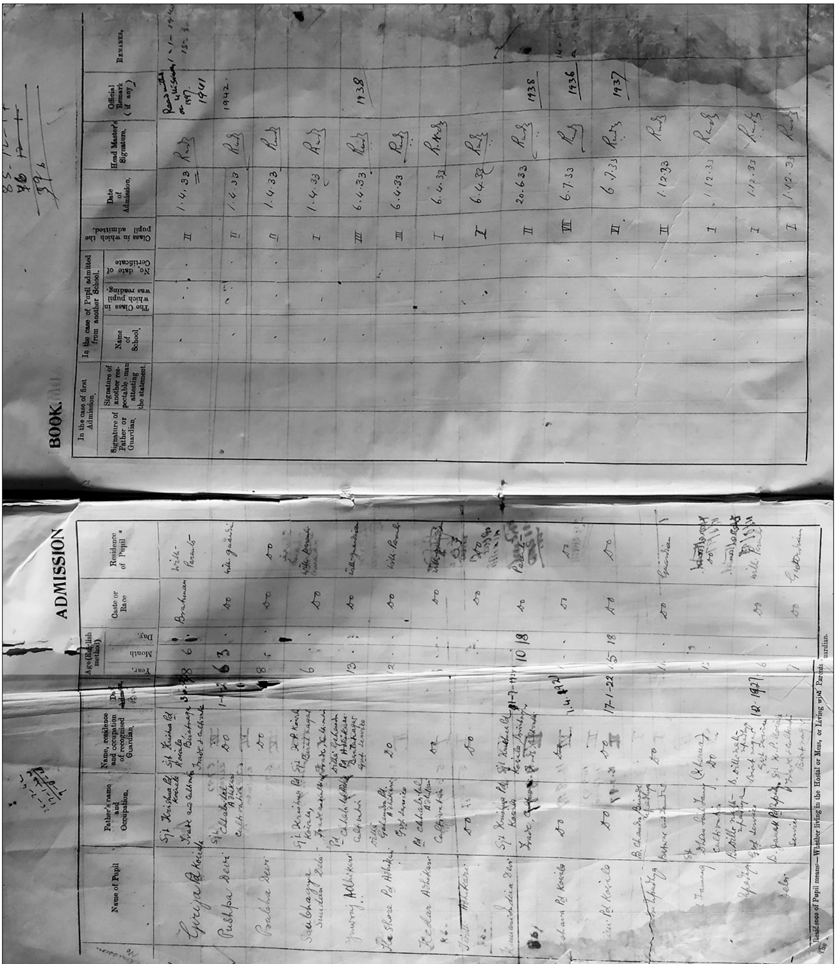

तस्बिर ११ : सन् १९३० को दशकमा आदर्श विद्यालय विराटनगरमा अध्ययरत विद्यार्थीको रेकर्ड फाइल (सौजन्य : आदर्श विद्यालय, विराटनगर, २०८१) ।

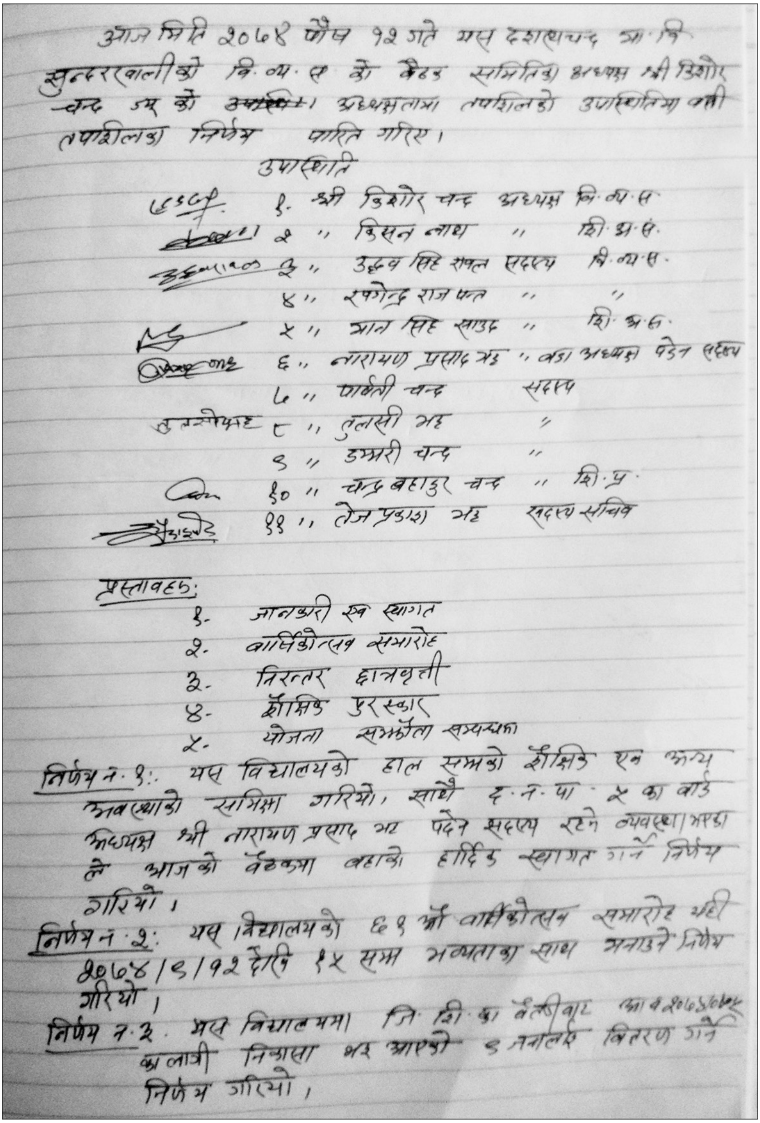

आज मिति २०६८ पौष १२ गते यस दशरथचन्द मा.वि. सुन्दरखालीको वि.व्य.स. को बैठक समितिका अध्यक्ष श्री किशोर चन्द ज्यू को ~~अध्यक्ष~~। अध्यक्षतामा तपसिलको उपस्थितिमा नि तपसिलका निर्णय पारित गरिए।

उपस्थिति

१. श्री किशोर चन्द अध्यक्ष वि.व्य.स.
२ " किसन नाथ " शि.अ.सं.
३ " उद्धव सिंह रावल सदस्य वि.व्य.स.
४ " रपेन्द्र राज पन्त " "
५ " मान सिंह साउद " शि.अ.स.
६ " नारायण प्रसाद भट्ट " वडा अध्यक्ष पदेन सदस्य
७ " पार्वती चन्द सदस्य
८ " तुलसी भट्ट "
९ " डम्मरी चन्द "
१० " चन्द्र बहादुर चन्द " शि.प्र.
११ " तेज प्रकाश भट्ट सदस्य सचिव

प्रस्तावहरु:

१. जानकारी एवं स्वागत
२. वार्षिकोत्सव समारोह
३. निरन्तर छात्रवृत्ती
४. शैक्षिक पुरस्कार
५. योजना सम्झौता सम्पन्नता

निर्णय नं. १: यस विद्यालयको हाल सम्मको शैक्षिक एवं अन्य अवस्थाको समिक्षा गरियो। साथै द.न.पा. ५ का वडा अध्यक्ष श्री नारायण प्रसाद भट्ट पदेन सदस्य रहने व्यवस्था भएकाले आजको बैठकमा वहाको हार्दिक स्वागत गर्ने निर्णय गरियो।

निर्णय नं. २: यस विद्यालयको ६१ औं वार्षिकोत्सव समारोह यही २०६८/९/१२ देखि १५ सम्म भव्यताका साथ मनाउने निर्णय गरियो।

निर्णय नं. ३. यस विद्यालयमा जि.शि.का. बैतडीबाट [illegible] का लागी निकासा भए आएको ९ जनालाई वितरण गर्ने निर्णय गरियो।

तस्बिर १२ : दशरथचन्द माध्यमिक विद्यालय, बैतडीको निर्णय पुस्तिका (सौजन्य : दशरथचन्द माध्यमिक विद्यालय) ।

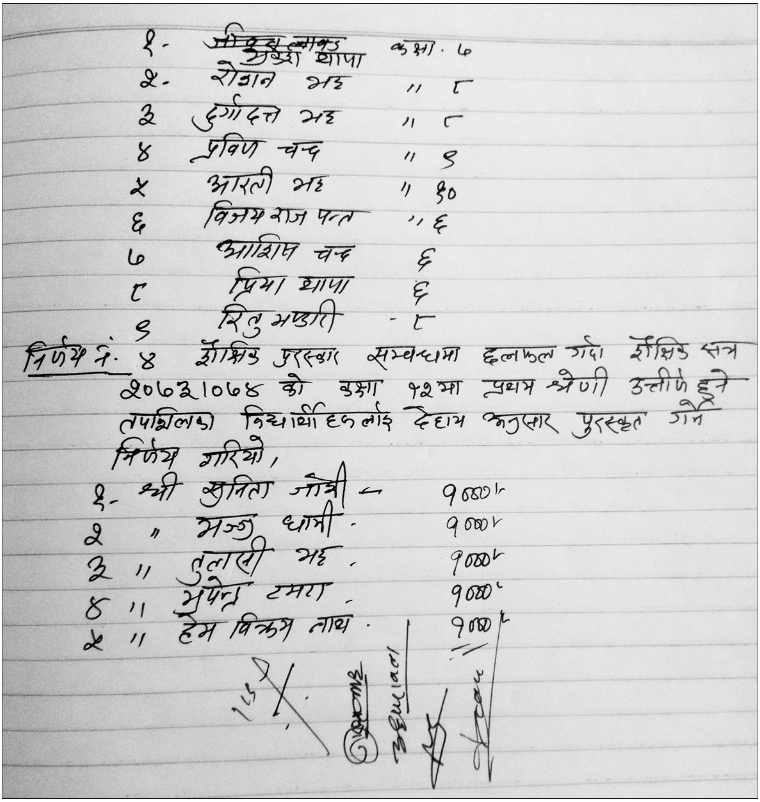

१. पुजा थापा कक्षा ७
२. रोशन भट्ट " ८
३ दुर्गादत्त भट्ट " ८
४ प्रविण चन्द " ९
५ आरती भट्ट " १०
६ विजयराज पन्त " ६
७ आशिष चन्द ६
८ प्रिया थापा ६
९ रितु भण्डारी - ८

निर्णय नं. ४ शैक्षिक पुरस्कार सम्बन्धमा छलफल गर्दा शैक्षिक सत्र २०६३।०६४ को कक्षा १२मा प्रथम श्रेणी उत्तीर्ण हुने तपशिलका विद्यार्थीहरूलाई देहाय अनुसार पुरस्कृत गर्ने निर्णय गरियो,

१. श्री सुनिता जोशी – १०००।-
२ " मञ्जु धामी . १०००।-
३ " तुलसी भट्ट . १०००।-
४ " भुपेन्द्र टमटा . १०००।-
५ " हेम विक्रम नाथ . १०००।-

तस्बिर १२ को बाँकी अंश ।

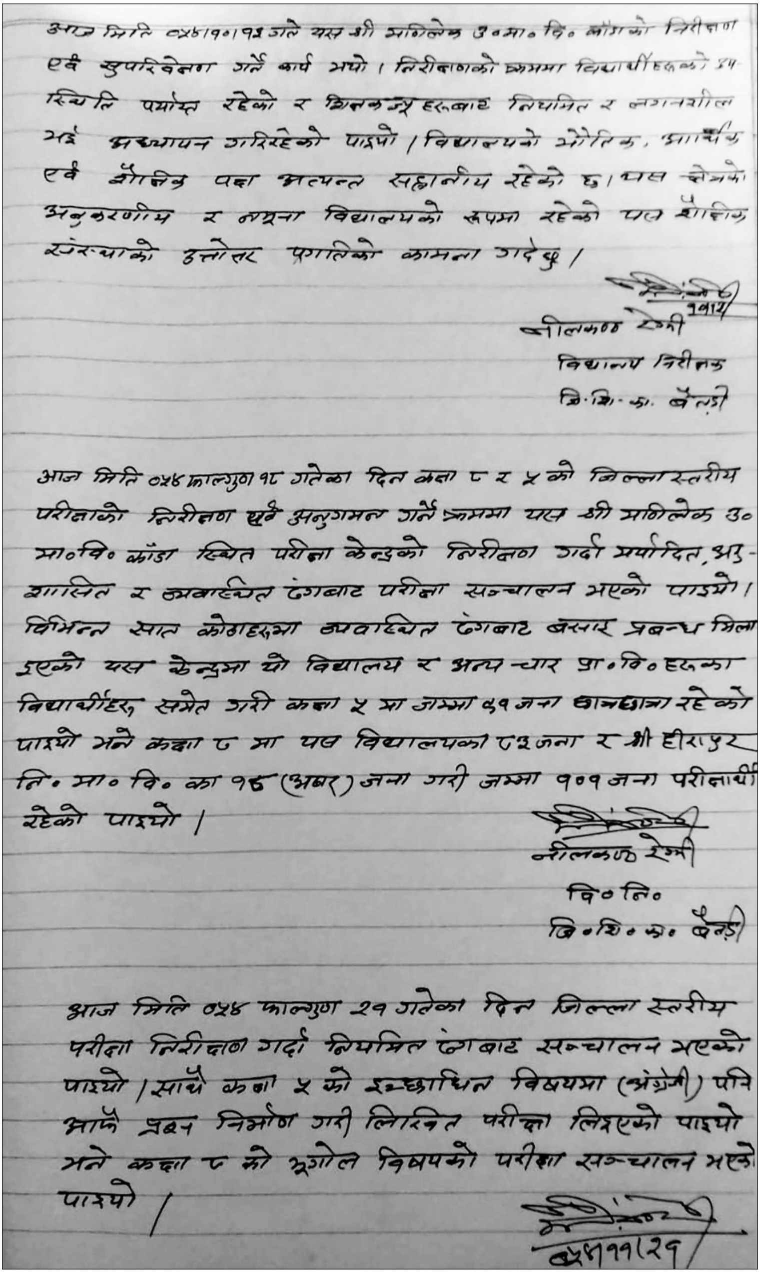

आज मिति ०७४।१०।१२ गते यस श्री मणिलेक उ० मा० वि० बाँसको निरीक्षण एवं सुपरिवेक्षण गर्ने कार्य भयो । निरीक्षणको क्रममा विद्यार्थीहरूको उपस्थिति पर्याप्त रहेको र शिक्षकहरूबाट नियमित र लगनशील भई अध्यापन गरिरहेको पाइयो । विद्यालयको भौतिक, आर्थिक एवं शैक्षिक पक्ष अत्यन्त सराहनीय रहेको छ । यस क्षेत्रको अनुकरणीय र नमूना विद्यालयको रूपमा रहेको यस शैक्षिक संस्थाको उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्दछु ।

१०।१२

नीलकण्ठ रेग्मी
विद्यालय निरीक्षक
जि.शि.का. बैतडी

आज मिति ०७४ फाल्गुण १८ गतेका दिन कक्षा ८ र ५ को जिल्लास्तरीय परीक्षाको निरीक्षण एवं अनुगमन गर्ने क्रममा यस श्री मणिलेक उ० मा० वि० काँडा स्थित परीक्षा केन्द्रको निरीक्षण गर्दा मर्यादित, अनुशासित र व्यवस्थित ढंगबाट परीक्षा सञ्चालन भएको पाइयो । विभिन्न सात कोठाहरूमा व्यवस्थित ढंगबाट बसाई प्रबन्ध मिलाइएको यस केन्द्रमा यो विद्यालय र अन्य चार प्रा० वि० हरूका विद्यार्थीहरू समेत गरी कक्षा ५ मा जम्मा ९१ जना छात्रछात्रा रहेको पाइयो भने कक्षा ८ मा यस विद्यालयका ८३ जना र श्री हीरापुर नि० मा० वि० का १८ (अठार) जना गरी जम्मा १०१ जना परीक्षार्थी रहेको पाइयो ।

नीलकण्ठ रेग्मी
वि० नि०
जि० शि० का० बैतडी

आज मिति ०७४ फाल्गुण २१ गतेका दिन जिल्लास्तरीय परीक्षा निरीक्षण गर्दा नियमित ढंगबाट सञ्चालन भएको पाइयो । साथै कक्षा ५ को इच्छाधिन विषयमा (अंग्रेजी) पनि आफ्नै प्रश्न निर्माण गरी लिखित परीक्षा लिइएको पाइयो भने कक्षा ८ को भूगोल विषयको परीक्षा सञ्चालन भएको पाइयो ।

०७४।११।२१

तस्बिर १३ : मणिलेक माध्यमिक विद्यालय, बैतडीको आगन्तुक पुस्तिका (सौजन्य : मणिलेक माध्यमिक विद्यालय) ।

विद्यालयबाट प्रकाशित स्मारिका एवम् अन्य सामग्री

विद्यालयहरूले आफ्नो “रजत जयन्ती,” “स्वर्ण जयन्ती,” “हीरक जयन्ती” र “शतवार्षिकी” लाई धूमधामका साथ मनाउने गरेको देखिन्छ । यस्ता अवसरमा पनि विद्यालयले स्मारिका प्रकाशन गरेको देखिन्छ (तस्बिर १४, १५ र १६) । विद्यालयबाट प्रकाशित यी स्मारिकामा विद्यालयको इतिहास (स्थापनाको पृष्ठभूमि, संस्थापक, दाता परिवार, शिक्षक एवम् विद्यार्थीको विवरण आदि) बारे केही न केही लेखिएको हुन्छ । साथै, विद्यालय खोल्न र सञ्चालनमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका व्यक्तिका अनुभव एवम् संस्मरणसमेत यी सामग्रीमा समावेश गर्ने प्रचलन छ । विभिन्न समय/अवसरमा विद्यालयबाट प्रकाशित यस्ता सामग्रीले सम्बन्धित विद्यालयबारे मात्रै होइन, त्यस भू-भागको शैक्षिक झलकलाई समेत प्रस्तुत गर्छन् । थप, विभिन्न सहर/पालिका (उदाहरण : विराटनगर, वीरगञ्ज, पोखरा आदि) बारे लेखिएका सामग्रीमा समेत तत्तत् क्षेत्रको शैक्षिक गतिविधिबारे चर्चा गरेको पाइन्छ । सम्बन्धित भू-भागको शैक्षिक इतिहास खोतल्न यी सामग्रीले सहयोग गर्छन् । हामीले यहाँ त्यस्तै चार ओटा स्मारिकाको आवरण प्रस्तुत गरेका छौँ । यीमध्ये तीन ओटा विद्यालयले प्रकाशन गरेका स्मारिका हुन् भने एउटा स्मारिका चाहिँ विभिन्न विद्यालय स्थापना गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने एक व्यक्ति वीरसिंह गुरुङको स्मारिका हो (तस्बिर १७) ।

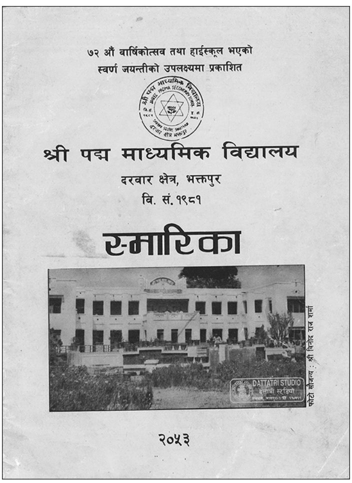

तस्बिर १४ : पद्म माध्यमिक विद्यालय, भक्तपुरको स्मारिका ।

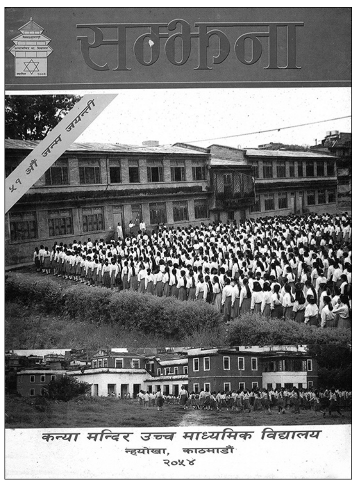

तस्बिर १५ : कन्या मन्दिर उच्च माध्यमिक विद्यालय, काठमाडौँको स्मारिका ।

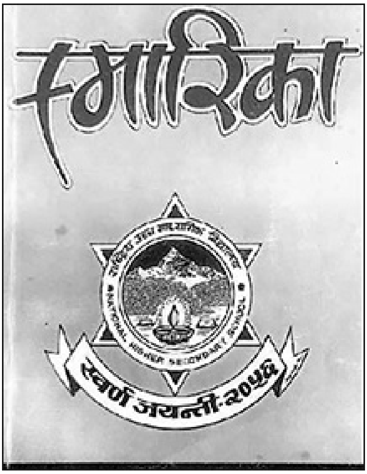

तस्बिर १६ : राष्ट्रिय उच्च माध्यमिक विद्यालय, कास्कीको स्मारिका ।

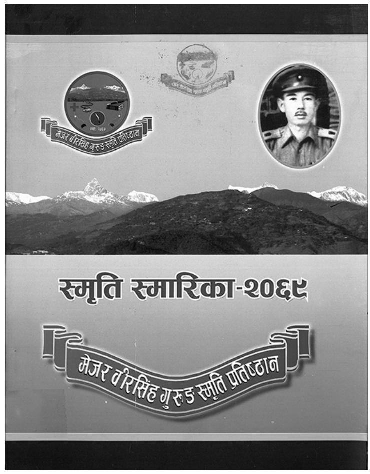

तस्बिर १७ : मेजर वीरसिंह गुरुङको स्मृति स्मारिका-२०६९ ।

जीवनी, संस्मरण, आत्मकथा, स्मृति-ग्रन्थ र अभिनन्दन ग्रन्थ

नेपालको शैक्षिक इतिहास लेखनमा सहयोग पुऱ्याउने अर्का प्रकारका महत्त्वपूर्ण अध्ययन सामग्री भनेका विद्यालयका संस्थापक-सञ्चालक एवम् विद्यालयसँग विभिन्न समयमा आबद्ध भएका शिक्षक वा विद्यार्थीका जीवनी, संस्मरण (मानन्धर २०८०), आत्मकथा, स्मृति-ग्रन्थ, र अभिनन्दन ग्रन्थ आदि हुन् । पछिल्लो समय आत्मकथा (तस्बिर १८, १९, २० र २१), जीवनी (तस्बिर २२), संस्मरण, स्मृति-ग्रन्थ (तस्बिर २३) र अभिनन्दन ग्रन्थजस्ता सामग्रीको लेखन/प्रकाशनमा उल्लेखनीय वृद्धि भएको छ । त्यसै गरी, जीवनको निश्चित कालखण्डमा विभिन्न भू-भागमा शिक्षण संस्था खोल्न सक्रिय अभियन्ताबारे लेखिएका या उनीहरूका अप्रकाशित डायरी नेपालको शैक्षिक इतिहास लेखनका भरपर्दा स्रोत हुन् । शिक्षण संस्था सञ्चालन क्रममा उनीहरूले भोगेका सङ्घर्षको वर्णन यस्ता सामग्रीमा लिपिबद्ध हुने भएकाले नेपालमा सार्वजनिक शिक्षा विस्तारका बहुल आयाम बुझ्नका लागि यी उपयोगी छन् । हामीले यहाँ छ ओटा त्यस्ता सामग्रीको आवरण प्रस्तुत गरेका छौँ । छविलाल पोख्रेलको पूर्वाञ्चल र विशेष गरी धरान-धनकुटाको शैक्षिक इतिहास बुझ्न सघाउँछ (तस्बिर १८) । चन्द्रकान्ता देवी मल्लको आत्मकथाले नेपालमा महिला शिक्षाको इतिहास बुझ्न सहयोग गर्छ (तस्बिर २०) । हरिहर गौतमको स्मृतिग्रन्थले पश्चिम नेपाल र खासगरी गुल्मी-अर्घाखाँचीको शैक्षिक इतिहासबारे जानकारी दिन्छ (तस्बिर २३) । मुक्तिनाथ तिमिल्सिना, मीनबहादुर गुरुङ र अनगारिका धर्मशीलाको आत्मकथा/जीवनीले पोखराको शैक्षिक इतिहास बुझ्न सहयोग गर्छ (तस्बिर १९, २१ र २२) ।

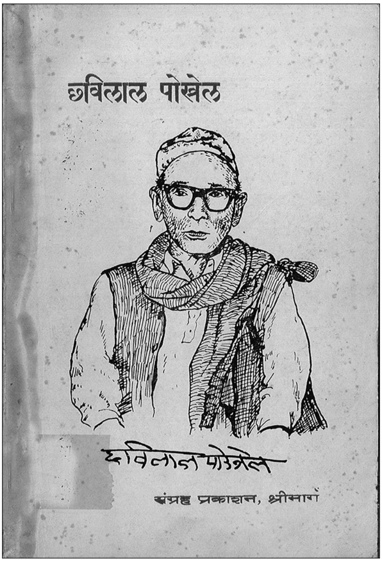

तस्बिर १८ : छविलाल पोखे्रलको आत्मकथा (२०३८, सङ्ग्रह प्रकाशन) ।

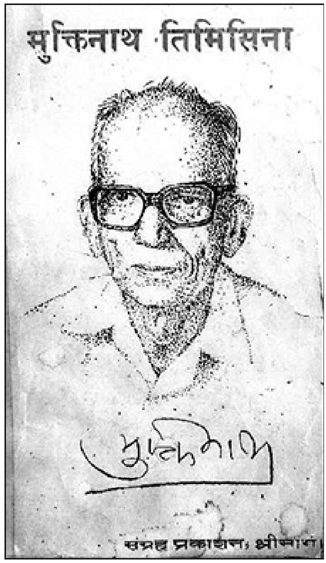

तस्बिर १९ : मुक्तिनाथ तिमिल्सिनाको आत्मकथा (२०४०, सङ्ग्रह प्रकाशन) ।

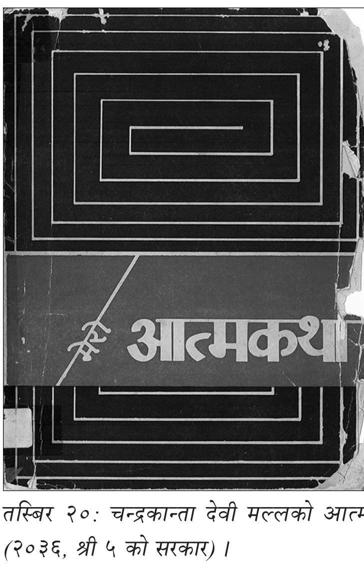

तस्बिर २०: चन्द्रकान्ता देवी मल्लको आत्मकथा (२०३६, श्री ५ को सरकार) ।

तस्बिर २१ : मीनबहादुर गुरुङ्गको आत्मकथा (२०४३, अशोक गुरुङ्ग) ।

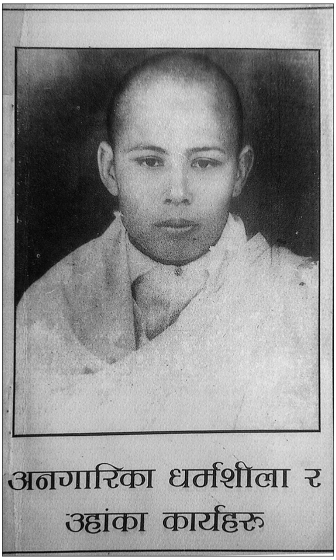

तस्बिर २२ : अनगारिका धर्मशीलाको जीवनी (२०४६, तिलकमान गुभाजु) ।

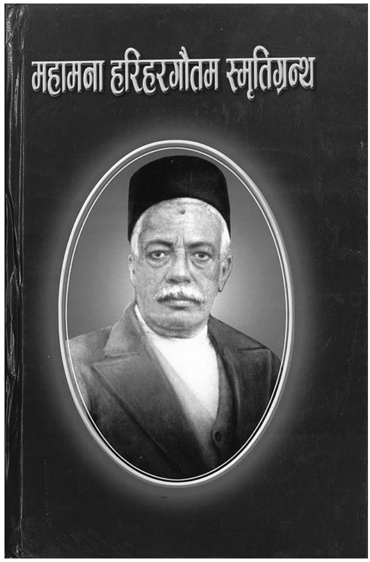

तस्बिर २३ : हरिहर गौतमको स्मृतिग्रन्थ (२०६५, दधिराम मरासिनी स्मृति प्रतिष्ठान) ।

शिलापत्र, तस्बिर एवम् अन्य सामग्री

विद्यालय र यसका संस्थापकबारे विद्यालय परिसरमा राखिएका शिलापत्र, विभिन्न अवसरमा विद्यालयले आयोजना गरेका कार्यक्रमका तस्बिर एवम् अतिरिक्त क्रियाकलापसम्बन्धी विवरण शैक्षिक इतिहास लेखनका थप उपयोगी सामग्री हुन् । यहाँ हामीले यस्तै तीन ओटा प्रकृतिका सामग्री राखेका छौँ । पहिलो, काठमाडौँ फर्पिङस्थित त्रिभुवन आदर्श विद्यालय र काठमाडौँ डिल्लीबजारमा रहेका पद्मकन्या विद्याश्रमको हाताभित्र रहेको शिलालेख (तस्बिर २४ र २५) । दोस्रो, कास्कीस्थित २०११ सालमा नेशनल हाई स्कूल, पोखरामा कार्यरत शिक्षकहरूको सामूहिक तस्बिर (तस्बिर २६) । र, तेस्रो, सन् १९७३ मा ललितपुर, जाउलाखेल सेन्ट जेभियर्स स्कूलमा आयोजित अङ्ग्रेजी हिज्जे प्रतियोगितामा कक्षा ३ का विद्यार्थीका लागि तयार गरिएको हिज्जे सूची (तस्बिर २७) ।

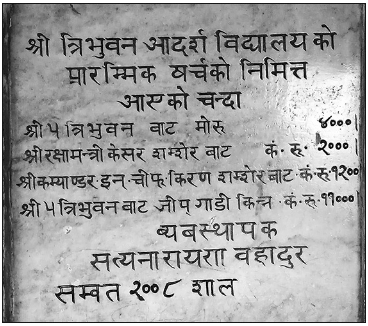

तस्बिर २४ : त्रिभुवन आदर्श विद्यालयको हाताभित्र रहेको शिलालेख ।

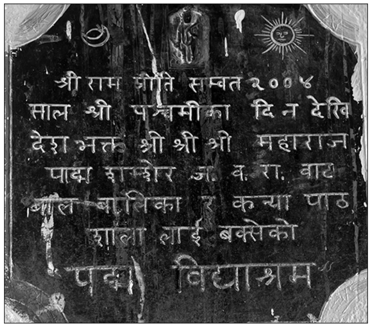

तस्बिर २५ : पद्म विद्याश्रमको शिलालेख ।

तस्बिर २६ : कास्कीस्थित नेशनल हाई स्कूल, पोखरामा कार्यरत शिक्षकहरूको सामूहिक तस्बिर ।

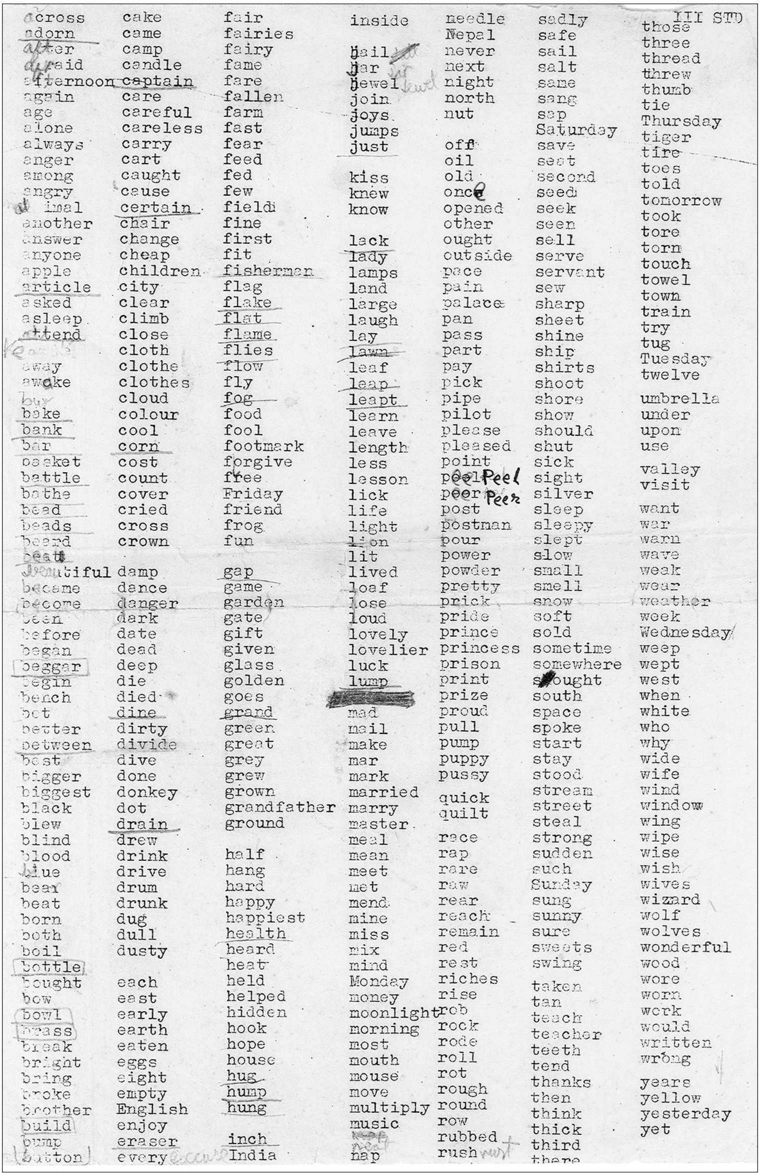

III STD

across
adorn
after
afraid
afternoon
again
age
alone
always
anger
among
angry
animal
another
answer
anyone
apple
article
asked
asleep
attend
away
awake
bake
bank
bar
basket
battle
bathe
bead
beads
beard
beat
beautiful
became
become
been
before
began
beggar
begin
bench
bet
better
between
best
bigger
biggest
black
blew
blind
blood
blue
bear
beat
born
both
boil
bottle
bought
bow
bowl
brass
break
bright
bring
broke
brother
build
bump
button

cake
came
camp
candle
captain
care
careful
careless
carry
cart
caught
cause
certain
chair
change
cheap
children
city
clear
climb
close
cloth
clothe
clothes
cloud
colour
cool
corn
cost
count
cover
cried
cross
crown
damp
dance
danger
dark
date
dead
deep
die
died
dine
dirty
divide
dive
done
donkey
dot
drain
drew
drink
drive
drum
drunk
dug
dull
dusty
each
east
early
earth
eaten
eggs
eight
empty
English
enjoy
eraser
every

fair
fairies
fairy
fame
fare
fallen
farm
fast
fear
feed
fed
few
field
fine
first
fit
fisherman
flag
flake
flat
flame
flies
flow
fly
fog
food
fool
footmark
forgive
free
Friday
friend
frog
fun
gap
game
garden
gate
gift
given
glass
golden
goes
grand
green
great
grey
grew
grown
grandfather
ground
half
hang
hard
happy
happiest
health
heard
heat
held
helped
hidden
hook
hope
house
hug
hump
hung
inch
India

inside
jail
jar
jewel
join
joys
jumps
just
kiss
knew
know
lack
lady
lamps
land
large
laugh
lay
lawn
leaf
leap
leapt
learn
leave
length
less
lesson
lick
life
light
lion
lit
lived
loaf
lose
loud
lovely
lovelier
luck
lump
[redacted]
mad
mail
make
mar
mark
married
marry
master
meal
mean
meet
met
mend
mine
miss
mix
mind
Monday
money
moonlight
morning
most
mouth
mouse
move
multiply
music
nap

needle
Nepal
never
next
night
north
nut
off
oil
old
once
opened
other
ought
outside
pace
pain
palace
pan
pass
part
pay
pick
pipe
pilot
please
pleased
point
peel Peel
peer Peer
post
postman
pour
power
powder
pretty
prick
pride
prince
princess
prison
print
prize
proud
pull
pump
puppy
pussy
quick
quilt
race
rap
rare
raw
rear
reach
remain
red
rest
riches
rise
rob
rock
rode
roll
rot
rough
round
row
rubbed
rush

sadly
safe
sail
salt
same
sang
sap
Saturday
save
seat
second
seed
seek
seen
sell
serve
servant
sew
sharp
sheet
shine
ship
shirts
shoot
shore
show
should
shut
sick
sight
silver
sleep
sleepy
slept
slow
small
smell
snow
soft
sold
sometime
somewhere
sought
south
space
spoke
start
stay
stood
stream
street
steal
strong
sudden
such
Sunday
sung
sunny
sure
sweets
swing
taken
tan
teach
teacher
teeth
tend
thanks
then
think
thick
third
there

those
three
thread
threw
thumb
tie
Thursday
tiger
tire
toes
told
tomorrow
took
tore
torn
touch
towel
town
train
try
tug
Tuesday
twelve
umbrella
under
upon
use
valley
visit
want
war
warn
wave
weak
wear
weather
week
Wednesday
weep
wept
west
when
white
who
why
wide
wife
wind
window
wing
wipe
wise
wish
wives
wizard
wolf
wolves
wonderful
wood
wore
worn
work
would
written
wrong
years
yellow
yesterday
yet

तस्बिर २७ : अङ्ग्रेजी हिज्जे प्रतियोगिताका लागि तयार गरिएको सेन्ट जेभियर्स स्कूलको सन् १९७३ को हिज्जे सूची (सौजन्य : प्रत्यूष वन्त) ।

चिट्ठी-पत्र

विद्यालयबारे विभिन्न व्यक्ति—सरकारका शिक्षा हेर्ने अधिकारी, विद्यालयका संस्थापक, सञ्चालक, प्रधानाध्यापक, शिक्षक एवम् कर्मचारी—हरूबीच औपचारिक अनौपचारिक रूपमा आदानप्रदान भएका चिट्ठी-पत्र शैक्षिक इतिहास लेखनका क्रममा खासै ध्यान नदिएका तर महत्त्वपूर्ण स्रोत हुन् (तस्बिर २८ र २९) । यस्ता सामग्रीमा विद्यालय सञ्चालनमा आइपरेका सजिला-अप्ठ्यारा बारेका प्रसङ्ग अभिलिखित भएका हुनसक्छन् । विभिन्न स्थान (विद्यालय, परिवार या व्यक्ति) मा छरिएर रहेका यस्ता सामग्री पाउन-सङ्कलन गर्न कठिन भए पनि विद्यालय सञ्चालन एवम् व्यवस्थापनबारे उनीहरूका सुझाव, योजना र कल्पना बुझ्नसमेत यिनले सहयोग गर्छन् ।

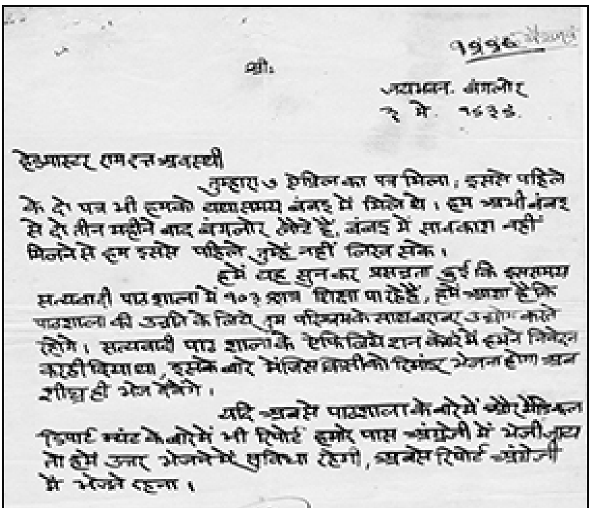
१९९६ [illegible]

श्री:

जयभवन, बंगलोर
३ मे. १९३९.

हेडमास्टर रामदत्त अवस्थी

तुम्हारा ७ एप्रिल का पत्र मिला; इससे पहिले के दो पत्र भी हमको यथासमय लंदन में मिले थे। हम अभी लंदन से दो तीन महीने बाद बंगलोर लौटे हैं, लंदन में अवकाश नहीं मिलने से हम इससे पहिले तुम्हें नहीं लिख सके।

हमें यह सुनकर प्रसन्नता हुई कि इस समय सत्यवादी पाठशाला में १०३ छात्र शिक्षा पा रहे हैं, हमें आशा है कि पाठशाला की उन्नति के लिये तुम परिश्रम के साथ बराबर उद्योग करते रहोगे। सत्यवादी पाठशाला के एफिलियेशन के बारे में हमने निवेदन [illegible], इसके बारे में [illegible] रिमार्क भेजना होगा [illegible] शीघ्र ही भेज देंगे।

यदि आगे से पाठशाला के बारे में और [illegible] रिपोर्ट [illegible] के बारे में भी रिपोर्ट हमारे पास अंग्रेजी में भेजी जाय तो हमें उत्तर भेजने में सुविधा रहेगी, आगे से रिपोर्ट अंग्रेजी में भेजते रहना।

श्री [illegible] जयपृथ्वी बहादुर सिंह.

तस्बिर २८ : सत्यवादी स्कूलका संस्थापक जयपृथ्वीबहादुर सिंहले मे ३, १९३९ मा स्कूलका प्रधानाध्यापक रामदत्त अवस्थीलाई लेखेको पत्र (स्रोत : सिंह २०७३) ।

अन्त्यमा

अभिलेखीय प्रणाली कमजोर भएको-बनाइएको हाम्रो जस्तो समाजमा ऐतिहासिक महत्त्वका कागजात/दस्तावेज पाउन कठिन छ । यद्यपि, विभिन्न ठाउँमा छरिएर रहेका यी सामग्री मूलतः तीन ओटा स्रोतबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ । पहिलो, राज्यका निकाय (शिक्षा मन्त्रालय, शिक्षा विभाग, राष्ट्रिय अभिलेखालय/पुस्तकालय आदि); दोस्रो, सम्बन्धित शिक्षण संस्था

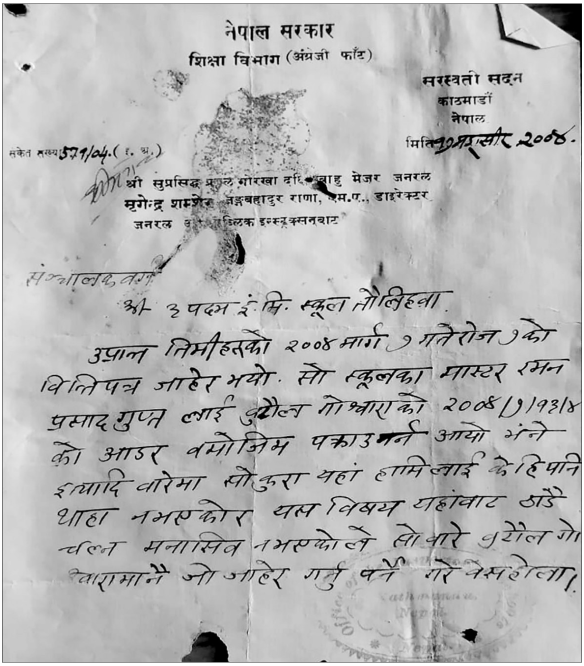

नेपाल सरकार
शिक्षा विभाग (अंग्रेजी फाँट)

सरस्वती सदन
काठमाडौं
नेपाल
मिति १७ मङ्सीर 2008.

संकेत संख्या 571/04. (इ. श्र.)

श्री सुप्रसिद्ध ... गोरखा ... बाहु मेजर जनरल
मृगेन्द्र शमशेर जङ्गबहादुर राणा, एम.ए., डाइरेक्टर
जनरल ... इन्स्ट्रक्सनबाट

संचालकवर्ग
श्री ३ पद्म इं. मि. स्कूल तौलिहवा.

उप्राल तिमीहरूको 2008 मार्ग ७ गतेरोज ७ को विज्ञिपत्र जाहेर भयो. सो स्कूलका मास्टर रमन प्रसाद गुप्त लाई कुरौल गोश्वाराको 2008/9/13/4 को आडर बमोजिम पक्राउ गर्न आयो भंने इत्यादि बारेमा सो कुरा यहां हामिलाई केहि पनि थाहा नभएकोर यस विषय यहांबाट छाडै चलन मनासिब नभएकोले सो बारे कुरौल गोश्वारामानै जो जाहेर गर्नु पर्ने गरे बेस होला।

तस्बिर २९ : पद्म स्कूल, तौलिहवालाई शिक्षा विभागले मङ्सिर १७, २००४ मा पठाएको पत्र (स्रोत : बुद्ध पद्म स्कूल, तौलिहवा) ।

र सो संस्थासँग कुनै चरणमा आबद्ध व्यक्ति (सञ्चालक, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, विद्यार्थी); र तेस्रो, लेखपढ एवम् शैक्षिक गतिविधिमा रुचि राख्ने आम नागरिक । नेपालमा विद्यालय शिक्षाको इतिहास लेखनका लागि उपयोगी ठानिएका यहाँ उल्लिखित स्रोत-सामग्री एकआपसमा परिपूरक हुन् । पढ्न सजिलो होस् भन्ने उद्देश्यले मात्र यिनीहरूलाई यहाँ विभिन्न प्रवर्गमा बाँडिएको हो । शैक्षिक इतिहास लेखनका लागि उपयोगी ठानिएका यी सामग्रीलाई अन्य तरिकाले समेत वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

विद्यालय शिक्षाको इतिहास अनुसन्धान गर्न यिनै मात्र सामग्री वा दस्तावेजहरू पर्याप्त छन् भन्ने हाम्रो भनाइ होइन । अनुसन्धानकर्ताहरूले यहाँ उल्लेख गरिएबाहेक अन्य प्रकृतिका र नेपालमा प्रयोग हुने अरू भाषामा लेखिएका दस्तावेजहरू पनि खोजी र अध्ययन गर्नु आवश्यक छ । यस्ता सामग्री एवम् दस्तावेजहरूले नेपालको विद्यालय शिक्षाको बहुआयामिक इतिहास लेख्न हामीलाई सघाउँछन् (वन्त सन् २०२४) ।

धन्यवाद

अभिलेखमा आधारित यो पाठ मार्टिन चौतारी शिक्षा अनुसन्धान समूहका अनुसन्धाताहरूमाझ छलफल गरी तयार पारिएको हो। यसको लेखन अनुसन्धाताद्वय देवेन्द्र उप्रेती र लोकरञ्जन पराजुलीले गर्नुभएको हो। यहाँ प्रयोग गरिएका विविध उपयोगी सामग्रीहरू हामीलाई दिएर सहयोग पुऱ्याउनुहुने विभिन्न महानुभाव तथा सम्बन्धित संस्थाहरूप्रति हामी आभारी छौँ। यो अनुसन्धान स्पेन्सर फाउण्डेसन, अमेरिकाको आर्थिक सहयोग [Spencer Reference #: 202300203] मा मार्टिन चौतारीद्वारा सञ्चालित "नेपालमा सार्वजनिक विद्यालय शिक्षाको इतिहास, सन् १९००–१९९०" परियोजनाअन्तर्गत गरिएको हो।

सन्दर्भ सामग्री

अधिकारी, प्रकृति। सन् २०२१। *राणाकालीन शिक्षा*। काठमाडौँ : एडु सञ्जाल।

काफ्ले, निराजन र राजन खतिवडा। २०८३। तीनधारा पाकशालाको स्थापनाका शुरूका वर्षहरू : उद्देश्य, संरचना र प्रशासन। *समाज अध्ययन* २१ : १०५–१४८।

गुभाजु, तिलकमान। २०४६। *अनगारिका धर्मशीला र उहाँका कार्यहरू*। पोखरा : अनगारिका कर्मशीला।

गौतम, राजेश। सन् २००४। *राणाकालीन नेपालको प्रशासनिक, शैक्षिक र सामाजिक सुधारहरू*। नयाँ दिल्ली : एड्रोइट प्रकाशन।

नेपाल शिक्षा। २००५। शिक्षा-विभागका श्री डा.ज. साहेबबाट स्कूल राखि पाउँ भनी दर्खास्त चढाउनेलाई बक्सेको सूचना। १(१) : १८-१९।

मानन्धर, त्रिरत्न। २०८०। स्कूले जीवनको सम्झना। *समाज अध्ययन* १८ : २३३–२५०।

शर्मा, गोपीनाथ। २०५७। *विद्यालय निरीक्षणको संक्षिप्त इतिहास*। काठमाडौँ : साझा प्रकाशन।

शर्मा, गोपीनाथ। २०६२। *नेपालमा शैक्षिक प्रशासनको इतिहास*। काठमाडौँ : मकालु बुक्स।

सिंह, उत्तमबहादुर। २०७३। *जयपृथ्वी मानवतावाद दर्शन*। महेन्द्रनगर : उत्तमबहादुर सिंह।

Onta, Pratyoush. 2024. Plural Histories of School Education. *The Kathmandu Post*, March 15, p. 4.

Uprety, Devendra, Shak B. Budhathoki and Pramod Bhatta, compilers. 2016. *Bibliography of Doctoral Dissertations on Nepal's School Education*. www.martinchautari.org.np/files/BibliographyOfDoctoralDissertationsOnNepalsSchoolEducation.pdf मा उपलब्ध; वैशाख ४, २०८३ मा हेरिएको।